МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0514-ме
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Міжнародна економіка»
Апіцарян А.Р.
Керівник: к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.
Рецензент: д.е.н., професор Гамова О.В.

Запоріжжя - 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 051«Економіка»
Освітня програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____О.В.Гамова
«____»_____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Апіцаряну Артуру Раіровичу

1.Тема роботи: «Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів»
керівник роботи: Дугієнко Наталя Олександрівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від «25» березня 2025 р. № 439-с

2. Строк подання студентом роботи: 05 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів, звіти міжнародних організацій, компаній та інших установ, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити)

1. Теоретичні основи дослідження глобалізації світового господарства.
2. Аналіз впливу глобалізації на міжнародні соціально-економічні процеси.
3. Стратегічні напрями розвитку національних економік в умовах глобалізації.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень). Графічний матеріал використано у другому розділі при аналізі впливу глобалізації на міжнародні соціально-економічні процеси.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	ПІП, посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Дугієнко Н.О., доцент	05.08.2025 р.	05.08.2025 р.
І розділ	Дугієнко Н.О., доцент	05.08.2025 р.	05.08.2025 р.
ІІ розділ	Дугієнко Н.О., доцент	08.09.2025 р.	08.09.2025 р.
ІІІ розділ	Дугієнко Н.О., доцент	03.10.2025 р.	03.10.2025 р.
Висновки	Дугієнко Н.О., доцент	03.10.2025 р.	03.10.2025 р.

7. Дата видачі завдання 24 червня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Вибір теми	06.11.2024 –18.12.2024	виконано
2	Складання робочого плану	24.06.2025 р. –15.07.2025 р.	виконано
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	22.07.2025 –30.07.2025	виконано
4	Складання плану	01.08.2025 р. –04.08.2025 р.	виконано
5	Виконання вступу	05.08.2025 р. – 08.09.2025 р.	виконано
6	Виконання розділу 1	05.08.2025 р. – 08.09.2025 р.	виконано
7	Виконання розділу 2	09.09.2025 р. – 03.10.2025 р.	виконано
8	Виконання розділу 3	04.10.2025 р. – 27.10.2025 р.	виконано
9	Формулювання загальних висновків	28.10.2025 р. –10.11.2025 р.	виконано
10	Подання роботи на кафедру на передзахист	11.11.2025 р.	виконано
11	Попередній захист роботи на кафедрі	12.11.2024 –22.11.2025	виконано
12	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	23.11.2025 р. –30.11.2025 р.	виконано
13	Одержання відгуку та рецензії	01.12.2025 –07.12.2025	виконано
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	05.12.2025 р..	виконано

Студент – дипломник _____ Апіцарян А.Р.

Керівник проєкту _____ Дугієнко Н.О.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Селіщева А.В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 107 с., 19 рис., 3 табл., 87 джерел.

Об’єкт дослідження – міжнародні соціально-економічні процеси в умовах глобалізації.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних основ механізмів, напрямів та форм впливу глобалізації на динаміку та структурні зміни міжнародних соціально-економічних процесів.

Метою роботи є дослідження теоретичних засад та особливостей впливу глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів, оцінити її ключові наслідки для світової економіки та окремих країн, та розробити практичні рекомендації щодо стратегії економічного розвитку держави в умовах глобалізації.

У роботі охарактеризовано поняття, сутність та форми глобалізації. Розглянуто еволюцію та сучасні теорії глобалізації. Досліджено глобалізацію як фактор трансформації національних економічних систем. Здійснено аналіз сучасних тенденцій розвитку глобалізаційних процесів. Визначено вплив глобалізації на економічні показники країн світу. Досліджено соціальний ефект глобалізаційних процесів. Розглянуто вплив глобалізаційних процесів на економічний розвиток України та її національну безпеку в контексті євроінтеграції. Визначено стратегічні напрями розвитку національних економік в умовах глобалізації

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЕКОНОМІЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, КУЛЬТУРНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО, ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ, ТЕНДЕНЦІЇ, НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІКИ.

SUMMERY

Qualifying work: 107 pp., 19 figures, 3 tables, 87 sources.

The object of research is international socio-economic processes in the context of globalization.

The subject of research - a set of theoretical and practical foundations of mechanisms, directions and forms of influence of globalization on the dynamics and structural changes of international socio-economic processes.

The purpose of the work is to study the theoretical foundations and features of the impact of globalization on the development of international socio-economic processes, to assess its key consequences for the world economy and individual countries, and to develop practical recommendations for the strategy of economic development of the state in the context of globalization.

The paper describes the concept, essence and forms of globalization. The evolution and modern theories of globalization are considered. Globalization is studied as a factor in the transformation of national economic systems. The analysis of modern trends in the development of globalization processes is carried out. The impact of globalization on the economic indicators of the countries of the world is determined. The social effect of globalization processes is studied. The impact of globalization processes on the economic development of Ukraine and its national security in the context of European integration is considered. Strategic directions for the development of national economies in the context of globalization have been identified.

GLOBALIZATION, ECONOMIC GLOBALIZATION, FINANCIAL GLOBALIZATION, CULTURAL GLOBALIZATION, WORLD ECONOMY, GLOBAL TRENDS, TRENDS, NATIONAL ECONOMIES.

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну роботу…… 2
Реферат…….. 4
Summery…… 5
Вступ…… 7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА…….. 11
1.1 Поняття, сутність та форми глобалізації……. 11
1.2 Еволюція та сучасні теорії глобалізації……... 21
1.3 Глобалізація як фактор трансформації національних економічних систем…….. 31
Висновки до розділу 1……. 36
2 АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ…… 38
2.1 Сучасні тенденції розвитку глобалізаційних процесів……... 38
2.2 Вплив глобалізації на економічні показники країн світу……... 45
2.3 Соціальний ефект глобалізаційних процесів…….. 66
Висновки до розділу 2……. 75
3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ…….. 77
3.1 Вплив глобалізаційних процесів на економічний розвиток України та її національну безпеку в контексті євроінтеграції……... 77
3.2 Стратегія економічного розвитку держави в умовах глобалізації…….. 86
Висновки до розділу 3……. 93
ВИСНОВКИ……. 94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 98
ДОДАТОК А. Декларація академічної доброчесності……. 107

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку для світової економіки характерні глибокі трансформації, що обумовлені глобалізаційними процесами, які охоплюють майже всі сфери суспільного життя – від економіки до культури. Процеси глобалізації є багатовимірними і суперечливими. Безперечно, глобалізація стимулює економічний розвиток, прискорює поширення нових технологій, поглиблює міжнародну співпрацю та сприяє формуванню спільного світового ринку. Проте, вона призводить до зростання соціально-економічних диспропорцій, підвищує вразливість країн перед глобальними потрясіннями, послаблює їх економічний суверенітет, посилює вплив транснаціональних корпорацій. Тому тема дослідження є актуальною та відповідає сучасним потребам економічного розвитку держав, які стикаються із завданням адаптації та вдосконалення своїх економічних стратегій під впливом глобальних тенденцій.

Вивченню сутності, історичним аспектам, сучасним особливостям глобалізаційних процесів та їх впливу на світову економіку і національні економіки присвятили свої праці багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Б. Баді, О. Гетманець, Л. Капранова, Карасьова, Д.Коробцова, Є.Крижан, Г.Лаудер, С.Радзієвська, Р.Робертсон, Є.Рудніченко, І. Томашук, Л.Осіпова, Г. Томпсон, Т. Фрідман, П.Херст, Т. Чубко та інші науковці. Проте в сучасних умовах питання адаптації та вдосконалення економічної стратегії під впливом глобальних тенденцій набуває особливої актуальності і вимагає подальшого дослідження.

Метою роботи є дослідження теоретичних засад та особливостей впливу глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів, оцінити її ключові наслідки для світової економіки та окремих країн, та розробити практичні рекомендації щодо стратегії економічного

розвитку держави в умовах глобалізації. Із загальної мети випливають такі завдання дослідження:

– охарактеризувати поняття, сутність та форми глобалізації,

– розглянути еволюцію та сучасні теорії глобалізації,

– дослідити глобалізацію як фактор трансформації національних економічних систем,

– здійснити аналіз сучасних тенденцій розвитку глобалізаційних процесів,

– визначити вплив глобалізації на економічні показники країн світу,

– дослідити соціальний ефект глобалізаційних процесів,

– розглянути вплив глобалізаційних процесів на економічний розвиток України та її національну безпеку в контексті євроінтеграції,

– визначити стратегічні напрями розвитку національних економік в умовах глобалізації.

Об’єкт дослідження – міжнародні соціально-економічні процеси в умовах глобалізації.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних основ механізмів, напрямів та форм впливу глобалізації на динаміку та структурні зміни міжнародних соціально-економічних процесів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу (для дослідження підходів до визначення сутності поняття «глобалізація», еволюції теорій глобалізації); методи обробки інформації (групування, графічне і табличне подання даних); методи економічного та статистичного аналізу (для дослідження сучасних тенденцій розвитку глобалізаційних процесів, впливу глобалізації на економічні показники країн світу, соціального ефекту глобалізаційних процесів.); статистико-економічний метод (збір, обробка статистичних даних); систематизації (для зведення опрацьованого матеріалу у єдину систему), абстрактно-логічний метод (для формулювання висновків).

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи магістра є офіційні дані Світового банку, МВФ, Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародної організації з міграції, Світової організації торгівлі, звіт статистичних ресурсів Statista, статистичні щорічники, довідкові матеріали, вітчизняні та зарубіжні монографічні дослідження та наукові публікації, збірники наукових праць, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексній оцінці впливу глобалізаційних факторів на міжнародні соціально-економічні процеси, що враховує не тільки економічні показники (торгівля, інвестиції, міграція капіталу), а й соціальні індикатори – рівень людського розвитку, трансформацію ринку праці, нерівність доходів і якість життя, а також розробці науково-практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних напрямів розвитку національних економік в умовах глобалізації. Наукову новизну засвідчують такі конкретні наукові результати:

удосконалено:

– основні стратегічні напрями розвитку національних економік в умовах глобалізації;

отримало подальший розвиток:

– систематизації сучасних теоретичних підходів до визначення сутності поняття «глобалізація»;

– дослідження сучасного стану і тенденцій розвитку світової економіки;

– дослідження сучасних тенденції глобальної економіки, які спричинені зміною геополітичних, технологічних та соціальних умов;

– аналіз впливу глобалізації на міжнародні соціально-економічні процеси.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені підходи мають практичну цінність і можуть стати основою для зміцнення позицій та подальшої інтеграції України у світову економіку, вибору та обґрунтування

напрямків адаптації національної економіки до динамічних умов глобального розвитку.

Апробація результатів роботи. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи представлені у матеріалах VI Міжнародної науково-практичної конференції «Evolving Science: heories, Discoveries and Practical Outcomes» (м. Цюріх, Швейцарія), опублікові тези на тему «Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів». У збірнику наукових праць «Нотатки сучасної науки» опубліковано статтю на тему «Сучасні тенденції розвитку глобалізаційних процесів».

Структура роботи складається зі вступу, в якому обгрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету та завдання; трьох розділів, перший з яких присвячено теоретичним основам дослідження глобалізації світового господарства, другий – аналіз впливу глобалізації на міжнародні соціально-економічні процеси, а третій – стратегічним напрямам розвитку національних економік в умовах глобалізації. Завершують роботу узагальнюючі висновки за результатами дослідження, список використаних джерел та додатки.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1 Поняття, сутність та форми глобалізації

Глобалізацію як явище, зазвичай, розглядають як посилення взаємодії та взаємозалежності між різними країнами та регіонами світу в галузі економіки, політики та культури. Тобто глобалізація є процесом формування нескінченного світу, коли державні кордони перетворюються на формальності на шляху витіснення як факторів, так і результатів процесів управління людством.

Експерти Світової організації торгівлі [1], зосереджуючись на економічній природі досліджуваного явища, вважають, що саме «економічна глобалізація та торговельна інтеграція можуть допомогти вирішити три головні завдання сучасності: зберегти мир та безпеку, знизити рівень бідності та нерівності, досягти економічної стабільності».

Колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан під час ювілейної сесії ООН наголосив, що глобалізація вже проникла практично у всі сфери взаємодії суспільства, підприємницького сектору, ринків і національних економік [2].

Термін «глобалізація» набув широкого використання у 1980-х роках, коли стрімкий технологічний прогрес істотно полегшив і прискорив здійснення міжнародних операцій, зокрема торговельних та фінансових потоків. Під цим поняттям розуміють поширення ринкових механізмів за межі національних держав, тобто вихід економічних процесів на наднаціональний рівень. Фактично йдеться про трансформацію тих самих ринкових сил, що протягом століть формували економічну діяльність на

локальному рівні, тобто від сільських ярмарків і міських промислових центрів до фінансових хабів, але тепер діють у глобальному масштабі.

У науковому дискурсі досі не існує єдиного та загальновизнаного визначення поняття «глобалізація», тому доцільно розглянути основні концептуальні підходи до його трактування. Аналіз наукових джерел показує, що сучасна наукова думка виділяє три концептуально різні підходи до розуміння глобалізації.

Перший підхід – апологетичний, або глобалізм (К. Омае, Т. Фрідман, М. Хорсман, А. Маршалл, Е. Гідденс та ін.) – розглядає глобалізацію як невідворотний процес, сутність якого полягає у домінуванні світового порядку над національними державами та суспільствами.

Другий підхід – поміркований, або трансформаціоналізм (К. Уолтс, П. Герст, Г. Томпсон, У. Бек, Д. Штігліц, Д. Гелд, Е. Макгрю) – акцентує на унікальності сучасних форм глобалізації, які не мають прямих історичних аналогів. У цьому контексті держави та суспільства в різних частинах світу зазнають суттєвих змін під впливом глобалізаційних процесів, намагаючись адаптуватися до більш взаємопов’язаного та непередбачуваного світу. Незважаючи на це, на міжнародній арені залишаються ключовими гравцями національні держави, уряди та певні локальні культури, які, проте, трансформуються під тиском глобальних процесів.

Третій підхід – антиглобалізаційний, або альтерглобалізм (С. Амін, Ф. Утар, К. Агтитон, Н. Хомський, Е. Туссен) – стверджує, що глобалізація часто сприймається як міф, що приховує реальну структуру міжнародних економічних відносин. За цим поглядом, світ дедалі більше поділяється на три основні регіональні блоки, де національні уряди продовжують зберігати значний вплив [3].

Вважається, що вперше термін «глобалізація» був запропонований професором Гарвардської школи бізнесу Теодором Левітом у 1983 році, який використав його для позначення процесу злиття ринків окремих товарів, які виробляються транснаціональними корпораціями [4].

Сам термін «глобалізація» походить від французького слова global, що означає «загальний». У сучасній науковій літературі ним позначають новітній трансформаційний процес (точніше – низка взаємопов'язаних процесів) у просторовій організації локальних, регіональних і світових економічних зв'язків та відповідних соціальних відносин [5].

В науковій літературі зустрічається велика кількість визначень поняття «глобалізація». Так, В. Лукашевич визначає глобалізацію як об'єктивний соціальний процес, який характеризується наростаючим взаємозв'язком і взаємозалежністю національних економік, політичних та соціальних систем, культур, а також взаємодією людей з навколишнім середовищем. В основі цього явища лежить розвиток світових ринків для товарів, послуг, праці та капіталу [6].

Карасьова Н.А. розглядає глобалізацію як «трансформаційну інтернаціоналізацію національних економік окремих країн із відкритими економічними системами у глобальну економіку міжнародного масштабу, яка функціонує як за єдиними нормами, вимогами, правилами, за умов інформаційного забезпечення глобального простору, так і з урахуванням певних національних особливостей, які можуть бути змінені або скасовані в перспективі, і що здійснюється під впливом загальносвітових тенденцій до відкритості, універсальності та взаємозалежності» [7].

«Глобалізація в розвитку сучасного суспільства поступово охоплює всі сфери суспільного життя – політичну, економічну, соціальну, духовну – і зумовлює трансформації в них на всіх рівнях – міжнародному, регіональному, національному, місцевому», – зазначає В. Погорілко [8]. А на думку науковців Є. Рудніченко, Н. Гавловської, В. Гавловської [9] «глобалізація – це процес, який руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також створює складні відносини і взаємозв'язки, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, капітал, ідеї тощо».

А у своєму виступі на конференції з гуманізації світової економіки керуючий директор Міжнародного валютного фондуХорст Келер зазначив, що «глобалізація – процес, завдяки якому дедалі вільніший потік ідей, людей, товарів, послуг і капіталу призводить до інтеграції економік і суспільств. Вона є продуктом сил змін, глибоко вкорінених у людській природі – прагнення до кращого життя, до нових і кращих способів ведення справ, до розширення горизонтів і свободи вибору. Вона також відображає політичний вибір на користь більшої відкритості, який здебільшого йшов пліч-о-пліч зі зміцненням демократії» [10].

Тож поняття «глобалізація» не має єдиного, чітко усталеного визначення. У широкому розумінні економічну глобалізацію можна розглядати як історично зумовлений і закономірний процес формування напрямів економічного розвитку держав та соціально-економічних систем, а також інтеграції регіональних об'єднань у цілісний світогосподарський простір.

Узагальнюючи дослідження щодо визначення поняття глобалізації, варто звернути увагу на дослідження Б. Баді, який пропонує розглядати три виміри глобалізації, що уточнюють її сутність:

1) це історичний процес, що розвивається упродовж багатьох століть;

2) цей процес означає уніфікацію світу, життя за єдиними принципами, орієнтацію на єдині цінності, дотримання єдиних звичаїв і норм поведінки, прагнення все універсалізувати;

3) глобалізацію характеризує все більша взаємозалежність, головним наслідком якої є підрив, руйнування національного державного суверенітету під тиском дій нових акторів загальнопланетарної сцени – глобальних фірм, релігійних угрупувань, транснаціональних управлінських структур, що взаємодіють на рівних засадах не лише між собою, але й безпосередньо з державами – традиційними суб'єктами міжнародних відносин [11].

Варто виокремити ключові чинники, що сприяли становленню глобалізаційних процесів.

По-перше, процес інтернаціоналізації, який забезпечує поглиблення співпраці між країнами, транснаціональними корпораціями та банками, водночас підвищуючи рівень їх взаємної залежності.

По-друге, науково-технічний прогрес та розвиток інформаційних технологій, що докорінно трансформували систему соціально-економічних відносин, підвищили технологічний рівень організаційно-економічних процесів, удосконалили транспортну та комунікаційну інфраструктуру, а також прискорили рух фінансових потоків і трансакцій.

По-третє, загострення глобальних проблем людства – економічних, екологічних, науково-технічних, культурних та інших – які потребують спільних підходів і координації зусиль міжнародної спільноти.

А от сучасним глобалізаційним процесам сприяють тенденції, наведені на рис. 1.1.

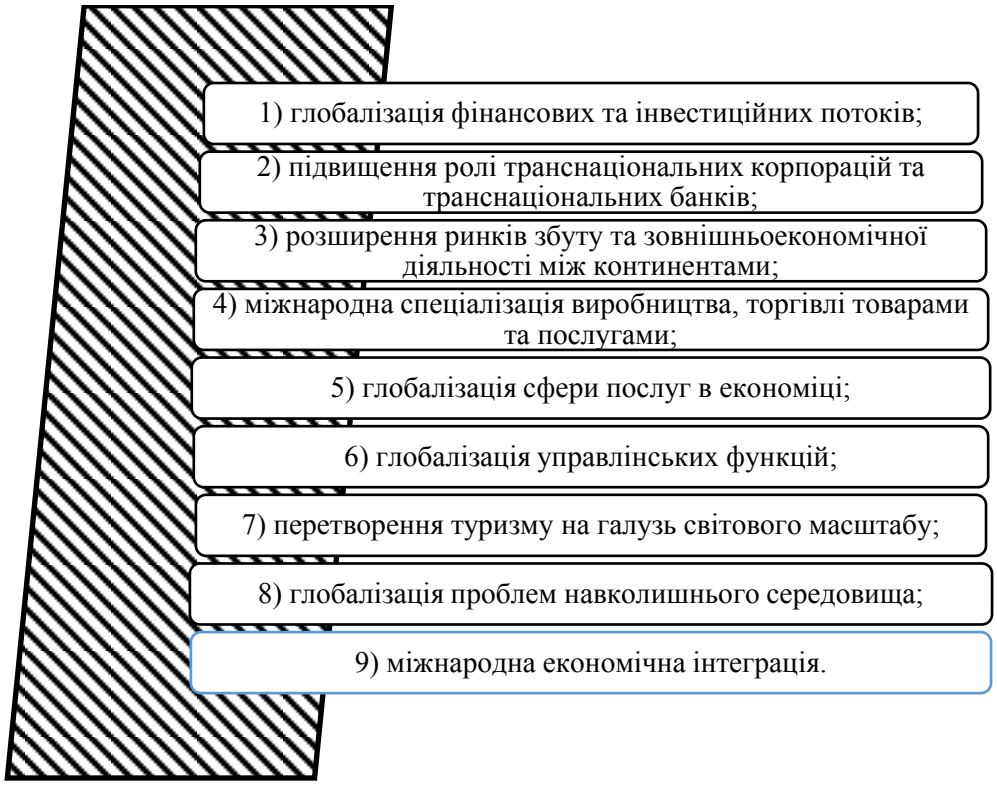

Рисунок 1.1 – Тенденції, що сприяють сучасним глобалізаційним процесам

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Загалом, процеси глобалізації стали об’єктивною реальністю сучасного етапу розвитку світу. Ускладнення їхніх форм відбувалося поступово: якщо на початкових етапах це стосувалося функціонування світових ринків товарів, послуг та уніфікації вимог до виробництва, то поширення глобалізації на інші сфери людського життя: соціальну, технологічну та культурну відбувається в сучасних умовах.

Поглиблення процесів глобалізації призводить до виникнення системи взаємопідтримуючих причинно-наслідкових зв’язків між її формами. Саме тому глобалізацію слід розглядати як складне багатогранне явище (рис. 1.2.).

Рисунок 1.2 – Форми глобалізації

Джерело: побудовано автором на основі [13]

Деталізуючи інформацію рис.1.2 поняття «економічна глобалізація» стосується процесу, у межах якого національні економіки все тісніше взаємодіють і зливаються у глобальну економічну систему. Це охоплює переміщення товарів, послуг, капіталу та технологій через державні кордони. Міжнародні інституції, зокрема Світовий банк і Світова організація торгівлі, відіграють ключову роль у впорядкуванні та сприянні міжнародній торговельній діяльності, забезпечуючи умови для стабільного економічного

розвитку. Важливим елементом цього процесу є глобальні ланцюги постачання, що дають змогу компаніям отримувати ресурси й готову продукцію з різних країн світу, підвищуючи продуктивність та оптимізуючи витрати.

Фінансова глобалізація пов’язана з розвитком глобальної фінансової системи, з міжнародними фінансовими та валютними біржами. Фондові ринки, наприклад, є чудовим прикладом фінансово пов’язаного глобального світу, оскільки коли один фондовий ринок падає, це негативно впливає на інші ринки, а також на економіку в цілому. Фінансова глобалізація – це сучасний етап інтернаціоналізації руху міжнародного капіталу, що здійснюється через національні та світові фінансові ринки. Вона полягає не лише у зростанні масштабів операцій на глобальних фінансових ринках, а й у посиленні взаємозалежності між їхніми ключовими сегментами. Межі між різними частинами світових фінансових ринків поступово стираються, а взаємозв’язки між ринками окремих країн стають тіснішими. У результаті фінансові потрясіння в одній країні все частіше впливають на ринки інших держав.

Одним із важливих різновидів глобалізації є технологічна глобалізація, що охоплює поширення сучасних технологій і їх інтеграцію в повсякденне життя людей по всій планеті. Розвиток засобів комунікації, транспорту та інформаційних технологій значно спростив взаємодію між людьми, зробивши обмін даними, спільну роботу та підтримання зв’язків швидшими й доступнішими. Яскравим прикладом цього виступають соціальні мережі, які дають можливість миттєво передавати повідомлення та поширювати інформацію незалежно від географічних меж.

Технічні інновації також зробили міжнародні подорожі більш зручними та прискорили глобальне поширення знань, сприяючи формуванню тісніше пов’язаного світу. Згідно з даними Statista, станом на жовтень 2025 року кількість інтернет-користувачів у світі оцінювалася у 6,04 мільярда [14]. Це зростання порівняно з 5,3 мільярда у 2022 році, яке свідчить про

подальше розширення цифрового середовища. Така динаміка означає, що доступ до Інтернету нині має приблизно 73,2% населення Землі, що демонструє широке охоплення цифрових технологій у різних частинах світу. Збільшення кількості користувачів підкреслює значущість технологічної глобалізації, адже вона забезпечує людям доступ до інформації, засобів комунікації та цифрових сервісів, які сприяють соціальному й економічному розвитку.

Це стрімке зростання також показує, як швидко населення світу занурюється у взаємопов'язаний цифровий простір. Технології підтримують розвиток електронної комерції, дистанційної освіти, соціальних мереж і віддаленої роботи, докорінно змінюючи способи життя, праці та взаємодії людей у глобальному масштабі.

Культурна глобалізація стосується обміну та асиміляції культурних елементів, таких як мова, звичаї, їжа та розваги, між різними країнами. Цей аспект глобалізації включає глобальний вплив голлівудських фільмів, міжнародних кухонь та широку популярність таких видів спорту, як футбол та баскетбол. Обмін культурними продуктами та практиками сприяє взаєморозумінню та визнанню між різними культурами, збагачуючи суспільства в усьому світі.

Політична глобалізація означає розширення мережі міжнародних організацій та угод, які впливають на систему світового управління. Такі інституції як Організації Об'єднаних Націй та Світового банку відіграють ключову роль у налагодженні співпраці між державами. Вони допомагають вирішувати глобальні виклики, наприклад, зміна клімату, та сприяють підтриманню миру й міжнародної безпеки. Політична глобалізація також включає створення міжнародних норм і правил, що регулюють діяльність за межами національних кордонів, забезпечуючи більш стабільні та передбачувані умови для взаємодії країн.

Соціальна глобалізація наголошує на зростаючій взаємопов'язаності суспільств по всій планеті. Вона охоплює обмін культурними ідеями,

інформацією та цінностями, що здійснюється через міжнародні поїздки, освітні програми та медіа. Саме соціальна глобалізація сприяла ширшому усвідомленню важливості прав людини, охорони довкілля та соціальної рівності. Міграція людей з метою роботи, навчання чи відпочинку допомагає формувати більш різноманітний і взаємопов'язаний глобальний соціум.

За даними Туристичного барометра ООН, міжнародний туризм демонструє стійке зростання: кінець вересня 2025 року кількість міжнародних туристичних прибуттів перевищила 1,1 мільярда, збільшившись на 5% порівняно з аналогічним періодом 2024 року, і навіть перевищила показники допандемійного 2019 року [15]. Це швидке повернення глобальної мобільності свідчить про пожвавлення культурного обміну, адже знову зростає кількість подорожей, які дають людям можливість відкривати нові культури, кухні та традиції.

Такі тенденції демонструють, наскільки економіки різних країн залежать від туристичної сфери, та підкреслюють її важливу роль у зміцненні взаєморозуміння й міжнародної солідарності. Відродження туризму не лише підтримує економічний розвиток, створюючи робочі місця та стимулюючи місцевий бізнес, але й посилює соціальну глобалізацію завдяки розширенню міжособистісних контактів та обміну ідеями між різними регіонами світу.

Така динаміка свідчить про здатність світової спільноти адаптуватися та долати труднощі, спричинені пандемією, і про повернення активних міжнародних подорожей, які збагачують культурне життя суспільств у глобальному масштабі.

Географічна глобалізація полягає у новій організації та ієрархії різних регіонів світу, яка постійно змінюється. Більше того, завдяки тому, що транспорт та авіаперельоти стали такими простими та доступними, за винятком кількох країн з вимогливими візами, стало можливим подорожувати світом майже без обмежень;

Екологічна глобалізація пояснює ідею розгляду планети Земля як єдиного глобального цілого – спільного блага, яке повинні захищати всі

суспільства, оскільки погода впливає на всіх, і всі ми захищені однією атмосферою. У зв'язку з цим часто кажуть, що найбідніші країни, які найменше забруднюють навколишнє середовище, найбільше постраждають від зміни клімату.

Тож, глобалізація, що представляє низку концепцій та пов'язаних з ними процесів, є популярним поняттям, але складним. Його важко зрозуміти саме тому, що він використовується для позначення широкого спектру соціальних, політичних, економічних та культурних факторів (а також процесів та умов) у різних просторових масштабах. Як стверджували П.Херст та Г. Томпсон [16], існує так багато версій глобалізації, що для їхнього розгляду всіх знадобиться «робота всього життя».

З огляду на ці проблеми Г.Лаудер, Ф.Браун, Дж.Діллабо та А.Холсі в книзі «Освіта, глобалізація та соціальні зміни» [17] визначили основні аспекти глобалізації таким чином:

– люди та країни стають більш взаємозалежними у глобальному масштабі, і як наслідок, національні та культурні кордони (для багатьох) стають менш значущими;

– національні та регіональні економіки загалом втрачають свою важливість порівняно з впливом світової торгівлі та ринків;

– інформаційні технології (включаючи Інтернет) досягли більшого зв'язку між людьми у глобальному масштабі;

– подорожі (особливо дешеві авіаперельоти) збільшили зв'язок у глобальному масштабі;

– глобальні мережі (грошей, товарів, послуг, мігрантів, студентів, знань, інформації, музики, ідей, технологій тощо) зростають, і потік у цих мережах швидко зростає;

– час і простір.

Тут прослідковується інтеграція культури, торгівлі, інформації, ідей, руху та мереж у глобальному масштабі. Така інтеграція майже неминуче призводить до більшої взаємозалежності людей, що прискорюється швидким

вдосконаленням комунікацій та зв’язку по всьому світу (через інтернет, мобільні телефони та телекомунікації).

Таким чином, глобалізація як процес об’єднання соціально-економічних та політичних процесів у своєму розвитку ставить нові виклики перед окремими країнами. Форми глобалізації впливають навіть на ті країни, які менш глобалізовані економічно, і тому їх успішний розвиток значною мірою залежить від здатності адекватно реагувати на постійно виникають виклики.

1.2 Еволюція та сучасні теорії глобалізації

Термін «теорії глобалізації» стосується різних концептуальних рамок та перспектив, які розробили вчені, дослідники та теоретики для розуміння, пояснення та аналізу феномену глобалізації. Ці теорії пропонують різні перспективи, через які люди можуть досліджувати та осмислювати складні процеси та динаміку, пов’язані з глобалізацією.

По суті, теорії глобалізації пропонують різні точки зору та інтерпретації того, як і чому відбувається глобалізація, її впливу на суспільства та економіку, а також її наслідків для різних аспектів людського життя, таких як культура, політика, економіка та навколишнє середовище. Ці теорії допомагають зорієнтуватися в багатогранній природі глобалізації та її впливі на світ.

Варто зазначити, що процеси глобалізації мають глибокі історичні корені та формувалися протягом тривалого періоду соціально-економічного розвитку людства. Хоча термін «глобалізація» набув широкого використання лише наприкінці XX століття, передумови цього явища виникли задовго до сучасності – з розвитком міжнародної торгівлі, розширенням географічних відкриттів, формуванням світових фінансових і товарних потоків. Еволюція

глобалізації тісно пов’язана зі зміною технологічних укладів, інституційних структур та моделей міжнародної взаємодії. Етапи глобалізаційних процесів, хоч і мають різні підходи до періодизації [18, 19], зазвичай поділяються на стадії від створення перших імперій до сучасної інформаційно-технологічної ери.

Тож умовно можна виділити кілька ключових етапів розвитку глобалізаційних процесів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Історичні етапи розвитку глобалізаційних процесів

Етап	Характеристика
Ранній етап (XVI–XVIII ст.)	Формування перших елементів світового ринку, розвиток колоніальної системи, активізація міжнародної торгівлі. Цей період став фундаментом для інтернаціоналізації виробництва та обміну.
Промислова глобалізація (XIX – початок XX ст.)	Прискорення обміну товарами та капіталами завдяки промисловій революції, поширення залізниць, пароплавства, телеграфу. Виникають перші транснаціональні компанії.
Післявоєнний індустріальний етап (1950–1970-ті рр.)	Формування міжнародних економічних інституцій (МВФ, Світовий банк, ГАТТ), активізація міжнародної торгівлі, інтеграційні процеси в Європі. Виникає система глобального економічного регулювання.
Сучасний етап (з 1980-х рр.)	Розвиток інформаційних технологій, лібералізація руху капіталів, фінансова глобалізація, посилення ролі транснаціональних корпорацій, зростання взаємозалежності національних економік.

Джерело: складено автором на основі [18, 19]

На основі аналізу наукових праць [20–23] можна виділити основні теорії глобалізації. Теорії глобалізації сформувалися на основі широкого спектра наукових підходів і дослідницьких традицій. В основному їхній розвиток спирається на п’ять різних напрямів наукових досліджень, що почали активно формуватися з середини XX століття (див. рис. 1.3).

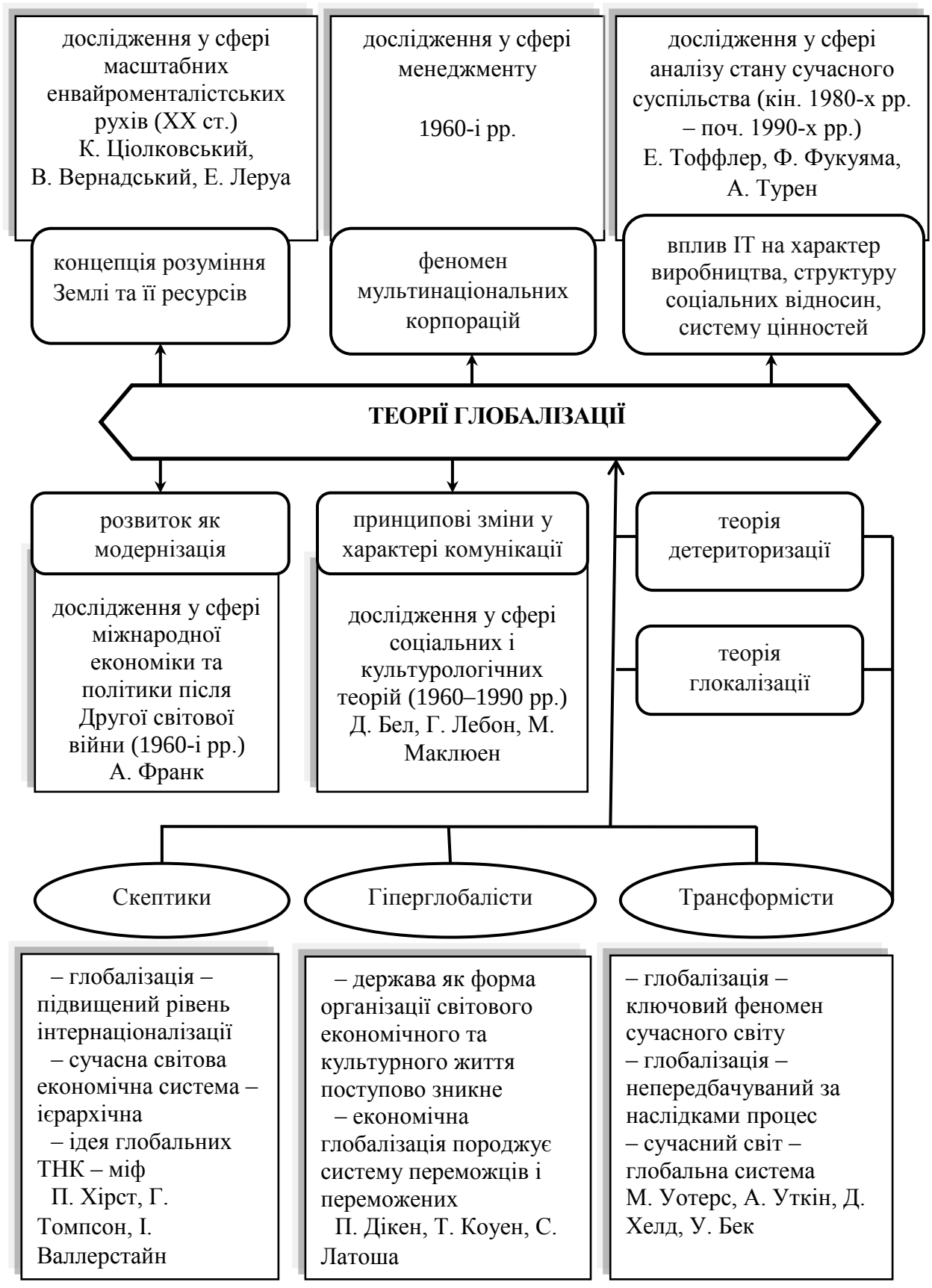

Рисунок 1.3 – Теорії глобалізації

Джерело: [24]

Перший із цих напрямів пов’язаний із менеджментом, дослідження якого інтенсивно розвивалися з 1960-х років. Центральним об’єктом уваги тут є діяльність мультинаціональних корпорацій. Спочатку такі дослідження були спрямовані на підвищення конкурентоспроможності великих американських ТНК. Проте вже у 1970-х роках, коли ці компанії почали активно розширювати свою присутність за кордоном, збільшуючи ринки збуту та переміщуючи виробництво у країни з дешевшою робочою силою, цей напрямок перетворився на окрему значущу сферу управлінських досліджень. Сучасні теоретики менеджменту зазначають, що компанії, прагнучи підвищення ефективності, мають переходити до глобального масштабу діяльності, оптимізуючи географію виробництва та систему управління.

Другий напрям досліджень пов’язаний із соціальними та культурологічними теоріями, розвиток яких активізувався у 1960-х роках. У центрі цих праць перебувають фундаментальні зміни у сфері комунікації. Особливе місце тут займають дослідження масової комунікації, що нині вважаються одним із найважливіших підґрунтів сучасних теорій глобалізації. Значний внесок у формування цього напряму зробили представники франкфуртської школи, які стверджували, що система масового виробництва товарів, послуг та ідей цілком відповідає логіці капіталістичної моделі розвитку, зокрема її орієнтації на технологічний раціоналізм, стандартизацію та споживання. Ці ідеї набули подальшого розвитку в низці робіт, присвячених впливу масової комунікації на трансформацію суспільства, формування феномену масовості та зміну соціальних взаємин. Серед ключових авторів цього напряму – Х. Ортега-і-Гассет, Д. Белл, Г. Лебон, Г.Тард, О. Тофлер, Д. Рісмен.

У другій половині 1980-х – на початку 1990-х років учені різних галузей соціальних наук звернулися до аналізу стрімкого зростання ролі електронних засобів комунікації та їхнього впливу на соціальні процеси. Основу цього підходу заклали ідеї М. Маклюена, який стверджував, що

визначальним елементом культури є саме спосіб передавання інформації, а не її зміст. Передбачивши подальші концепції Е. Гідденса та Д. Гарві, Маклюен показав [25], як сучасні засоби комунікації змінюють взаємодію простору та часу. Миттєвість передачі інформації робить події та території взаємопов'язаними й залежними одне від одного. Завдяки цьому виникає явище, яке Маклюен назвав «імплозією», тобто зануренням людини у події, що відбуваються далеко за межами її фізичної присутності. На його думку, електронні комунікації фактично зруйнували часові та просторові бар'єри, відкривши можливість глобального діалогу та посиливши взаємозалежність світу.

Третій науковий напрям сформувався під впливом масштабних екологічних (енвайроменталістських) рухів, які наголошували на обмеженості ресурсів Землі та необхідності усвідомлення планети як цілісної системи. Поява перших фотографій Землі з космосу та з орбіти Місяця продемонструвала людству її крихкість та невеликі масштаби, що стимулювало розвиток поглядів про глобальну взаємозалежність. Значну роль у поширенні цих ідей відіграла діяльність Римського клубу, яка започаткувала новий напрям досліджень – «глобальне моделювання». До цього інтелектуального поля також належать ранні роботи К. Ціолковського, В. Вернадського, К. Ясперса, Е. Леруа та інших мислителів, які своїми концепціями щодо чисельності населення, ноосфери, світового уряду та планетарної еволюції підготували наукове середовище до усвідомлення єдності людства як глобальної спільноти.

Четвертий напрям включає дослідження, присвячені розвитку міжнародної економіки та політики після Другої світової війни. У 1960-х роках сформувалася парадигма «розвиток як модернізація», у межах якої країни світу поділялися на розвинені та такі, що розвиваються. Ключовим положенням було переконання, що держави «Третього світу» повинні впроваджувати інститути модернізації, властиві західним економікам. Одним із найвідоміших представників цього підходу був А. Франк. У подальшому

саме з цих концепцій виникли теорії, які трактують глобалізацію як поширення інститутів західного модерну, тобто фактично ототожнюють глобалізацію з процесом вестернізації.

П’ятий напрям охоплює дослідження сучасного суспільства через призму впливу інформаційних технологій, змін у системі виробництва та перебудови соціальних структур і цінностей. До нього належать теорії постіндустріального суспільства, «третьої хвилі», «великого розриву», постмодерну та інші концепції, що описують трансформацію суспільства під впливом технологічних зрушень. Найбільш відомими представниками цього кола ідей є Д. Белл, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, А. Турен, Ж. Бодрійяр, Ж.Ліотар та інші дослідники [26].

Відповідно до підходу Д. Хелда [27], який узагальнив основні інтерпретації феномену глобалізації в сучасній науковій літературі, можна виокремити три ключові концептуальні напрямки: скептики, гіперглобалісти та трансформісти.

Представники скептичної школи, серед яких одним із найвідоміших є І.Валлерстайн, наголошують, що дискурс глобалізації у його сучасному вигляді є викривленим розумінням реальних процесів. На його думку, глобалізація – це «омана, нав’язана впливовими групами, а подекуди і самостворена ілюзія» [28].

Дослідження скептиків здебільшого ґрунтуються на аналізі даних з міжнародної економіки та світової політики. Порівнюючи сучасний рівень переміщення товарів, капіталів та робочої сили з аналогічними процесами XIX століття, вони доходять висновку, що теперішня взаємозалежність держав не є унікальною чи безпрецедентною. На їхню думку, сьогоднішні тенденції слід розглядати радше як розвиток інтернаціоналізації, а не як справжню глобалізацію. Сучасний світ, за їх твердженням, залишається структурованим у низку політико-економічних і культурних блоків, а межі між ними не лише зберігаються, а й дедалі більше посилюються. Відтак підстави говорити про справжню глобальну інтеграцію залишаються

сумнівними. Найпослідовніше ці ідеї відображено у працях таких західних дослідників, як П. Хірст, Г. Томпсон, І. Валлерстайн, Л. Вайс.

Водночас частина скептиків визнає, що певний рівень глобалізації все ж існує, однак розглядає його лише як зростання взаємозалежності країн. При цьому вони акцентують на продовженні фрагментації світу на регіональні та цивілізаційні спільноти та зростанні конфліктності у взаєминах між ними.

Ще однією важливою тезою є твердження про різко ієрархічний характер сучасної міжнародної економічної та політичної системи. На тлі економічного піднесення країн Півночі інші регіони залишаються економічно маргіналізованими. Глобальні процеси, за їх оцінкою, контролюються обмеженим колом провідних держав, що формує структурну нерівність.

Скептики також ставлять під сумнів уявлення про глобальну роль транснаціональних корпорацій, наголошуючи, що більша частина інвестиційних і торговельних потоків концентрується у групі найбільш розвинених країн, а корпорації здебільшого залишаються носіями національних інтересів держави походження. Хоча цей напрямок насамперед фокусується на економічних аспектах, значна увага приділяється і культурним вимірам глобальних процесів. Деякі дослідники висловлюють сумнів щодо існування глобальної культури чи певної універсальної цивілізації.

Найвідомішим прикладом таких поглядів є концепція С. Хантінгтона, викладена у праці «Зіткнення цивілізацій» [29]. Учений стверджує, що сучасний світ структурований на окремі цивілізаційні ареали, чия взаємодія визначається радше конфліктом, ніж інтеграцією. Націоналізм, культурний і релігійний фундаменталізм, за Хантінгтоном, не зникають під впливом глобальних процесів, а навпаки – посилюються, що заперечує ідею формування єдиного глобального простору.

У межах аналізу глобалізаційних процесів представники скептичного напряму часто ототожнюють глобалізацію з модернізацією. На їхню думку, глобалізація є не окремим історичним явищем, а процесом поширення західних модернізаційних моделей, заснованих насамперед на принципах капіталізму та демократії. Таким чином, скептики фактично заперечують існування глобалізації як самостійного феномена. Вони трактують сучасні світові взаємини (економічні, політичні, інформаційні, соціокультурні тощо) крізь категорії «національне – інтернаціональне» або «національне – регіональне», а не «локальне – глобальне». З їхньої точки зору, значущість національних кордонів не лише не зменшується, а поступово зростає. Отже, сучасний світ, на думку скептиків, характеризується не розмиванням локальних особливостей, а посиленням націоналізму та регіональних тенденцій.

На відміну від скептиків, гіперглобалісти розглядають глобалізацію як новий етап у розвитку людства, у межах якого традиційна національна держава втрачає можливість ефективно функціонувати в умовах глобальної економіки [27]. В їхніх працях, так само як і в роботах скептиків, ключовим елементом аналізу виступає економіка. Гіперглобалісти підкреслюють становлення єдиного світового ринку та наголошують, що глобалізація веде до «денаціоналізації» економічної структури світу шляхом розвитку транснаціональних виробничих, торговельних і фінансових мереж (П. Дікен, В. Грайдер, А. Джонс, К. Омає). У світі, де кордони втрачають значення, національні держави перетворюються радше на інструмент забезпечення функціонування глобальних потоків товарів і капіталів. На думку деяких теоретиків, з часом національні держави можуть узагалі зникнути як ключові актори світової політики та економіки.

Усередині напряму гіперглобалістів простежуються дві ідейні групи. Перша, що спирається на неоліберальний підхід, позитивно оцінює зростаючу роль ринку й індивідуальної свободи на тлі ослаблення державного впливу. Друга, натхненна марксистськими традиціями, розглядає

глобалізацію як процес розширення світового капіталізму, який дедалі більше справляє домінуючий та нерідко пригнічувальний вплив. Попри ідеологічні відмінності, гіперглобалісти сходяться на думці, що глобалізація має насамперед економічну природу, а сучасна світова економіка характеризується високим рівнем інтеграції. На цій основі вони стверджують, що глобалізація формує нову систему нерівності, у якій традиційні поділи «центр – периферія», «Північ – Південь», «Схід – Захід» втрачають актуальність. Національні держави поступаються місцем глобальному ринку, а локальні культури – універсалізованим цінностям споживацтва. Розповсюдження ліберально-демократичних інститутів підсилює формування єдиної глобальної цивілізації та глобального управління, представленого міжнародними організаціями на кшталт Світового банку, МВФ чи Ради Безпеки ООН. Зростаюча інтенсивність транскордонних комунікацій сприяє формуванню глобального громадянського суспільства та глобальної свідомості (Х. Булл, Дж. Розенау, Д. Херві-Легер та ін.).

Аналізовані позиції гіперглобалістів дозволяють зробити висновок, що вони тлумачать сучасний світ як цілісний глобальний простір – єдиний ринок, єдину цивілізацію та єдине громадянське суспільство. У такій моделі локальні ідентичності та національні держави втрачають своє значення, а локальні економіки та культурні особливості інтегруються або розчиняються у глобальних структурах.

Трансформісти, подібно до гіперглобалістів, визнають глобалізацію визначальним явищем сучасності, що формує глибинні зміни в економічній, політичній, культурній та управлінській сферах. Проте на відміну від двох попередніх підходів, які першочергово акцентують на економічних чинниках, трансформісти надають ключової ролі культурному виміру глобалізаційних процесів. Деякі теоретики навіть вважають культуру центральною складовою глобалізації (М. Уотерс, П. Бергер, Р. Робертсон, Д. Томлінсон) [27].

На відміну від гіперглобалістів, трансформісти не пропонують уніфікованої схеми розвитку глобалізаційних процесів. Вони характеризують глобалізацію як суперечливий, довготривалий і нелінійний процес, у якому ключову роль відіграє взаємодія багатьох різноспрямованих факторів. Однією з фундаментальних ідей цього напряму є твердження про зростання значущості національних держав. На противагу гіперглобалістам, трансформісти доводять, що глобалізація стимулює розвиток механізмів самозахисту держави та сприяє відродженню національної ідентичності. Держави змушені адаптуватися до глобальних викликів, формувати нові стратегії поведінки, що приводить до зміцнення їхньої ролі в міжнародних процесах.

У межах цього підходу глобалізація розглядається як чинник глибокої трансформації традиційної моделі держави-нації (Т. Люк, Д. Хелд, Е.Гідденс). Трансформація полягає у зміні взаємозв'язків між суверенітетом, територіальністю та державним управлінням. Хоча держава зберігає значний вплив на внутрішні процеси, дедалі більшого значення набувають транснаціональні взаємодії, а також процеси, що виникають поза межами конкретної країни і не можуть бути повністю контрольовані нею.

Проведений аналіз теоретичних підходів і концептуальних моделей свідчить про суттєві відмінності у трактуванні природи, структури та механізмів сучасних глобалізаційних процесів, від повного заперечення їхнього існування до визнання глобалізації визначальним фактором розвитку світу. Така різноманітність підходів дозволяють дійти висновку, що глобалізація як явище є багатовимірною, складною та внутрішньо суперечливою.

1.3 Глобалізація як фактор трансформації національних економічних систем

Глобалізація є однією з провідних тенденцій сучасного світу, яка суттєво трансформує структуру світової економіки та впливає на функціонування національних економічних систем. У сучасних умовах швидкого розвитку інформаційних технологій, зростання міжнародної торгівлі, мобільності капіталів та робочої сили, національні економіки стикаються з новими викликами, що вимагають переосмислення традиційних економічних моделей.

З одного боку, глобалізація відкриває нові можливості для економічного зростання, інноваційної діяльності та інтеграції на світові ринки. З іншого боку, вона породжує ризики, пов’язані з нерівномірністю розвитку, загостренням конкуренції, підвищеною залежністю від зовнішніх факторів та екологічною нестабільністю [31]. Сучасні економічні моделі повинні враховувати ці зміни, проте багато національних економік відчувають труднощі у процесі адаптації до глобалізаційних трансформацій.

Варто акцентувати увагу на тому, що глобалізація визначає нову динаміку світового розвитку, змінюючи підходи до економічних законів та концепцій. Вона підкреслює взаємозалежність усіх сфер суспільного життя – економічної, політичної, соціальної та правової, що робить неможливим розгляд будь-яких процесів у ізоляції. Процес глобалізації поглиблює міжнародний поділ праці, оптимізує ціни та підвищує продуктивність, сприяючи інтеграції національних економік, технологій, культур та систем управління. У ході глобалізаційних процесів формуються складні мережі взаємозв’язків, що опосередковуються потоками людей, інформації, товарів, капіталів та ідей [32, 33].

На економічному рівні глобалізація проявляється через зростання міжнародної торгівлі, обсягів інвестицій та технологічного обміну,

підвищуючи взаємозалежність країн і впливаючи на структуру національних економік та їхню конкурентоспроможність [34]. Вона також стимулює появу нових економічних моделей:

– модель відкритої економіки, в якій експортно-імпортні операції відіграють ключову роль, сприяючи розвитку ефективних підприємств, орієнтованих на глобальний ринок, але підвищуючи залежність від коливань світових цін та політичної нестабільності;

– модель глобальних виробничих мереж, що передбачає поділ виробничих процесів між країнами та формування міжнародних ланцюгів постачання. Вона забезпечує зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності, але одночасно створює вразливість до перебоїв у поставках через політичні чи природні чинники;

– модель знаннєвої економіки, в якій глобалізація стимулює обмін знаннями та технологіями, орієнтуючи економіку на інновації. У цій моделі знання стають ключовим ресурсом, що підвищує значення інвестицій у людський капітал та наукові дослідження [35].

Тобто, глобалізація виступає одночасно джерелом можливостей і викликів для сучасних економік, визначаючи необхідність адаптації національних систем до умов глобальної інтеграції та підвищеної взаємозалежності.

Глобалізація істотно впливає на сучасні економічні моделі, створюючи як нові можливості, так і виклики для національних економік. Це явище характеризується зростанням взаємозалежності економік, що виникає внаслідок обміну товарами, послугами та капіталом, і може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економічного розвитку (табл. 1.2).

Серед позитивних аспектів глобалізації для України варто виділити можливість участі в міжнародних кооперaційних проєктах, що підвищує інвестиційну привабливість країни та розширює доступ до зарубіжних ринків завдяки зниженню тарифних і нетарифних бар’єрів [36].

Таблиця 1.2 – Позитивні і негативні наслідки глобалізації для економічного розвитку

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Розширення ринків Глобалізація надає компаніям можливість виходити на міжнародні ринки, підвищуючи їхню конкурентоспроможність та рівень доходів.	Економічна нерівність Глобалізація може спричиняти нерівномірний розподіл ресурсів і благ, що веде до соціальних та економічних конфліктів.
Обмін технологіями та інноваціями Прискорює передачу нових технологій і знань, що підвищує ефективність виробництва.	Залежність від зовнішніх ринків Країни стають більш вразливими до коливань глобальної економіки, що може загрожувати їхній фінансовій стабільності.
Доступ до ресурсів та капіталу Країни отримують можливість залучати необхідні ресурси для розвитку національної економіки.	Втрата культурної ідентичності Глобалізація може зменшувати значення місцевих культур і традицій через вплив глобальних брендів та культурних продуктів.

Джерело: [31]

До негативних наслідків глобалізації належать домінування економічно потужних держав; стримування розвитку окремих секторів національної економіки через заміщення продукції імпортом; посилення соціальної нерівності у порівнянні з економічно успішними країнами; а також вивільнення економічних ресурсів, що поглиблює дисбаланс у сфері зайнятості, продуктивності праці та матеріального добробуту населення [37].

Зміни в економічних моделях, зумовлені глобалізаційними процесами, створюють перед економічними суб’єктами нові виклики, серед яких:

– глобальна конкуренція. Посилення міжнародної конкуренції зумовлює потребу підприємств впроваджувати інновації та підвищувати ефективність для збереження ринкових позицій, що може призвести до витіснення менш конкурентоспроможних компаній;

– нерівномірність економічного розвитку. Глобалізація загострює розрив між країнами та регіонами, так, багаті держави здатні ефективніше

використовувати глобальні можливості, тоді як менш розвинені країни стикаються з труднощами адаптації до нових умов;

– зміни у структурі праці. Автоматизація та розвиток інформаційних технологій трансформують характер трудової діяльності, зменшуючи попит на низькокваліфіковану робочу силу, що підвищує ризик безробіття та потребує реформування систем освіти для підготовки працівників нового типу;

– екологічні виклики. Зростання економічної активності під впливом глобалізації створює додатковий тиск на природні ресурси та екологію, що потребує впровадження принципів сталого розвитку.

Попри існуючі виклики, глобалізація відкриває значні можливості для економічних суб'єктів, сприяючи швидшому обміну технологіями, знаннями та інвестиціями (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Нові можливості в умовах глобалізації

Джерело: побудовано автором на основі [37].

Водночас вона підвищує ризики швидкого поширення економічних і фінансових криз, з якими окремі країни можуть не впоратися. Неконкурентоспроможні регіони у глобальній економіці відчувають особливий тиск.

Одним із негативних соціальних наслідків є загострення етнічних і націоналістичних конфліктів, адже глобалізація формує ідентичність на рівні світової спільноти, що не прив'язана до конкретної нації, тоді як націоналістичні рухи прагнуть утвердження ідентичності через приналежність до держави або нації [38].

Проведене дослідження дозволяє зазначити, що вплив глобалізації на сучасні економічні моделі є комплексним і багатовимірним. Вона сприяє поглибленню економічних взаємозв'язків між країнами, що веде до формування єдиного світового ринку. Це створює можливості для спеціалізації держав у виробництві товарів та послуг, у яких вони мають конкурентні переваги, водночас підвищуючи залежність національних економік від зовнішніх чинників.

Також глобалізація стимулює розширення діяльності транснаціональних корпорацій і трансформацію традиційних виробничих моделей. Виробничі процеси та ланцюги постачання стають дедалі більш глобалізованими, що дозволяє знижувати витрати, проте збільшує вразливість економік до глобальних шоків. Підвищується конкуренція між компаніями та державами, що сприяє підвищенню ефективності виробництва, впровадженню нових технологій і інновацій. Однак одночасно глобалізація може посилювати економічну нерівність як між країнами, так і всередині них, оскільки не всі економіки мають рівний доступ до ресурсів і передових технологій.

Безперечно, процес глобалізації зумовлює необхідність адаптації національних економічних моделей та політики до глобальних стандартів і вимог. Це може забезпечувати економічну стабільність та сприяти розвитку, але водночас обмежує суверенітет у прийнятті рішень. Лібералізація

фінансових ринків забезпечує вільний рух капіталу між державами, що створює можливості для економічного зростання через залучення іноземних інвестицій, але одночасно підвищує ризики фінансових криз через зростання взаємозалежності та нестабільності глобальних ринків.

Таким чином, глобалізація виступає потужним чинником трансформації сучасних економічних моделей. Вона відкриває нові можливості для розвитку та процвітання, але водночас створює серйозні виклики, що вимагають обґрунтованого управлінського підходу. Ефективна адаптація держав і компаній до умов глобалізації передбачає використання її переваг при одночасному мінімізації потенційних ризиків та негативних наслідків. Лише за умови збалансованої стратегії та відповідальної політики можна максимізувати вигоди глобалізаційних процесів і зменшити їх негативний вплив.

Висновки до розділу 1

У даному розділі здійснено наукове узагальнення теоретичних основ дослідження глобалізації. За результатами дослідження сформовано такі висновки.

На основі аналізу широкого спектру підходів, концепцій і трактувань сутності поняття «глобалізація», можна стверджувати, що глобалізація є комплексним процесом, для якого характерним є взаємопереплетення та взаємопроникнення різних суспільних, економічних та політичних процесів на світовому рівні. Науковці намагалися визначити часові рамки виникнення глобалізації та виділити її етапи, однак їхні підходи часто суттєво відрізняються або ж випливають один із одного. Тож, сьогодні не існує єдиного підходу ні до її чіткого визначення, ні до встановлення конкретного історичного моменту її зародження.

У сучасних умовах глобалізація охоплює всі ключові сфери людської діяльності – економіку, політику, культуру, технології, екологію тощо. Кожний із цих вимірів посідає вагоме місце у формуванні взаємозалежного світового простору. Розширення міжнародної економічної інтеграції та глобальних ринків стимулює інновації, сприяє економічному розвитку та створює нові можливості для міжнародної співпраці, забезпечуючи доступ до ширшого спектра ресурсів, товарів і послуг.

Глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вона сприяє культурному зближенню та підвищенню якості життя через ширший доступ до освіти, технологій і знань, а з іншого її вплив нерівномірний, оскільки у деяких країнах глобалізаційні процеси можуть поглиблювати економічні диспропорції, викликати культурну уніфікацію чи навіть ставити під загрозу національний суверенітет. Таким чином, глобалізацію можна розглядати як одну з ключових характеристик сучасного етапу розвитку світового суспільства. Вона відкриває значні можливості, але водночас породжує низку серйозних викликів, що потребують зваженого аналізу, міжнародної координації та ефективних механізмів регулювання для мінімізації можливих ризиків.

2 АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

2.1 Сучасні тенденції розвитку глобалізаційних процесів

Глобалізація, підживлювана швидкими змінами в технологіях та підвищеною мобільністю товарів, послуг, капіталу та робочої сили, глобалізація протягом останніх десятиліть значно змінила економіку, суспільства та природне середовище і зробила світ більш взаємопов'язаним, ніж будь-коли раніше. Глобалізація та посилення економічної взаємозалежності сприяли швидкому економічному зростанню в багатьох країнах і регіонах, допомагаючи світовому ВВП зрости з приблизно 50 трильйонів доларів США у 2000 році до 111 трильйонів доларів США у 2024 році [39]. Однак глобалізація також створила значні проблеми, включаючи нерівномірний розподіл її переваг і витрат.

Заступник Генерального секретаря Департаменту економічних і економічних питань ООН Лю Чженьмін зазначав: «Щоб забезпечити використання глобалізації для підтримки економічного зростання та сталого розвитку, важливо проаналізувати сучасну систему, а також нові тенденції, щоб розробити політичні рішення для їх вирішення» [40]. Він виділив три тенденції глобалізації (мегатренди), що формуватимуть та впливатимуть на наше майбутнє: зміни у виробництві та на ринках праці, швидкий розвиток технологій, зміна клімату.

Перший мегатренд стосується впливу змін у виробництві на ринки праці, зокрема через аутсорсинг та механізацію, що призвело до втрати робочих місць, особливо у виробничих секторах. Ці тенденції на ринках праці пов'язані з вищими рівнями нерівності доходів, які зросли в більшості країн світу.

Другий мегатренд тісно пов’язаний з першим, оскільки він стосується швидкого розвитку та вдосконалення нових технологій, зокрема в галузі інформації та комунікацій, а також штучного інтелекту, які також вплинули на сферу праці. Хоча ці інновації можуть виступати каталізаторами сталого розвитку, країни, які не мають до них доступу, ризикують залишитися позаду.

Вплив глобалізації на зміну клімату – це третій мегатренд, що розвивається. Багато тенденцій, тісно пов’язаних з глобалізацією, включаючи економічну активність, зміни способу життя та урбанізацію, впливають на довкілля та можуть сприяти зміні клімату.

Лю Чженьмін підкреслив, що «глобалізація може бути потужним рушієм економічного зростання, але для досягнення сталого розвитку глобалізація має працювати на всіх». Також він наголосив, що «глобальні угоди можуть відігравати ключову роль у посиленні переваг глобалізації».

Варто зазначити, що у XXI столітті глобалізація зазнала значних структурних змін, зумовлених одночасним впливом технологічних проривів, соціально-економічних трансформацій, екологічних викликів та геополітичної нестабільності. Тож сучасний етап характеризується не лише розширенням міжнародної торгівлі, поглибленням інтеграційних процесів та зростанням взаємозалежності держав, а й появою нових тенденцій, що визначають напрями розвитку глобального господарства. Важливо акцентувати увагу на тому, що на відміну від перших хвиль глобалізації, сучасна модель має складніший характер, поєднуючи цифровізацію, екологічні імперативи, посилення ролі мегаполісів та нестабільність світових ланцюгів постачання (рис. 2.1).

Цифровізацію та технологічні інновації можна вважати рушійною силою глобалізаційних процесів. Тож однією з ключових характеристик сучасної глобалізації є стрімкий розвиток цифрових технологій, оскільки штучний інтелект, блокчейн, хмарні обчислення, біотехнології та автоматизація формують нову парадигму глобальної економічної взаємодії.

На думку експертів OECD, цифровізація сприяє формуванню нових бізнес-моделей, посиленню конкуренції та зниженню транзакційних витрат [40]. Технологічний розвиток дозволяє компаніям виходити на міжнародні ринки без значних фінансових витрат, що раніше було доступно переважно великим корпораціям.

Рисунок 2.1 – Ознаки глобалізації

Джерело: розроблено автором на основі [7, 12]

Показником цифрової інтеграції є темп поширення доступу до Інтернету. Наприклад, у 2014 році лише 35 % населення світу користувалися глобальною мережею, а у 2024–2025 рр цей показник досягнув майже 70 % (рис. 2.2). Це свідчить про глибоку трансформацію всієї соціально-економічної системи [41]. Зростання інтернет-проникнення відкриває можливості для розвитку електронної комерції, дистанційної освіти, цифрових фінансів та глобальної зайнятості.

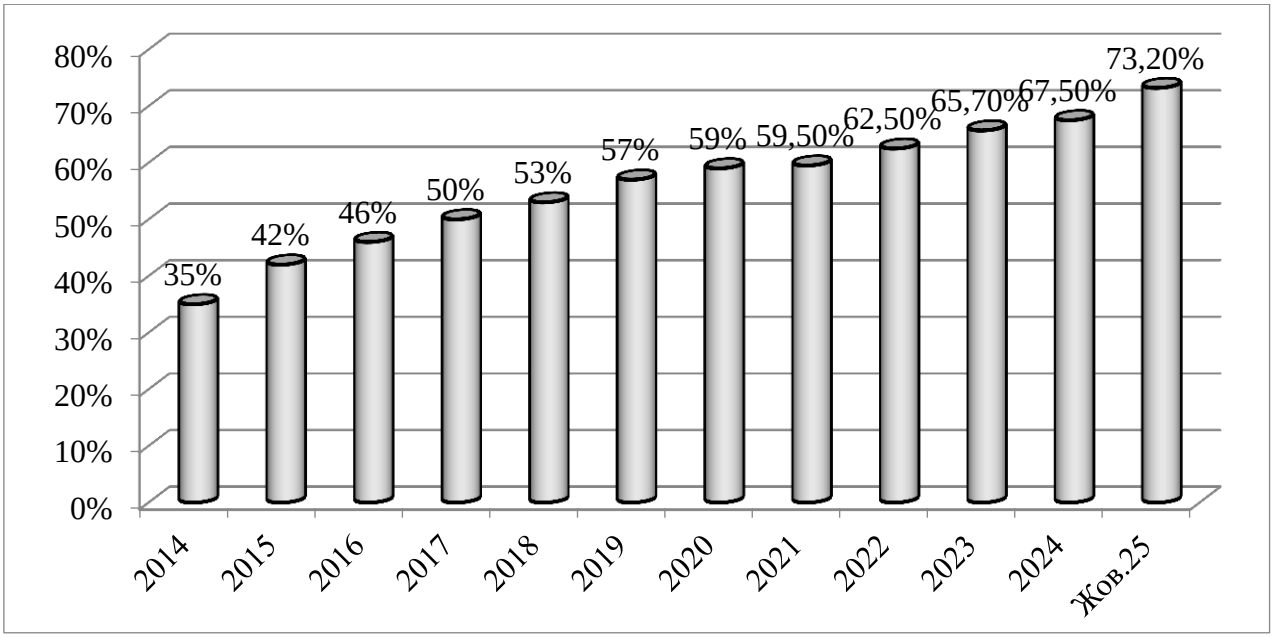

Рисунок 2.2 – Проникнення Інтернету в усьому світі з 2014 року по жовтень 2025 року

Джерело: побудовано автором на основі [41]

Особливо інтенсивно цифровізація проявляється у секторі послуг. За даними UNCTAD, частка цифрової торгівлі у структурі світового експорту послуг перевищує 60 %, а темпи її зростання більш ніж удвічі випереджають традиційну торгівлю (рис. 2.3).

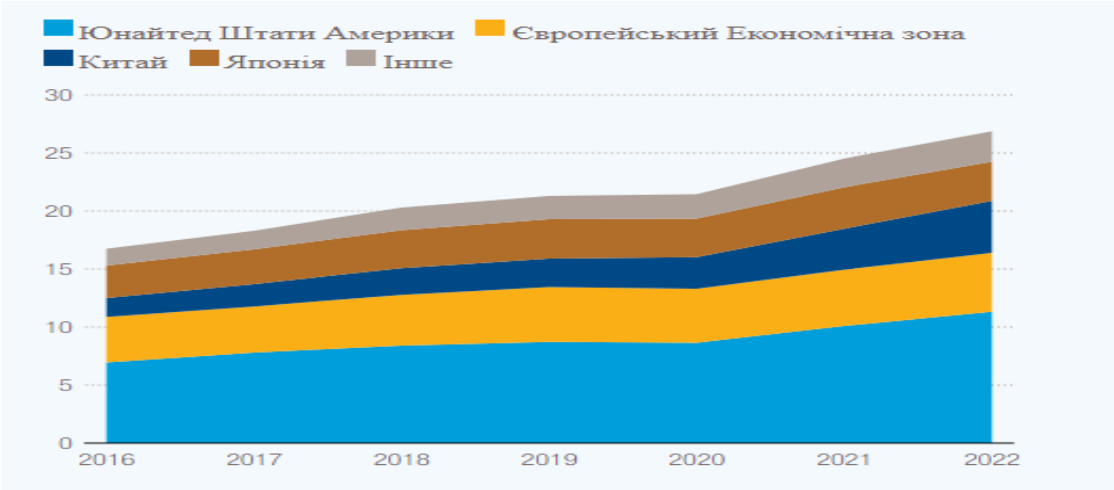

Рисунок 2.3 – Продажі електронної комерції компаніями у 43 економіках, що становлять 75% світового валового внутрішнього продукту (ВВП), трильйони доларів у поточних цінах, 2016–2022 роки

Джерело: [42].

Ще один стратегічний тренд глобалізації – це урбанізація та концентрація продуктивності у глобальних агломераціях. Сьогодні міста перетворюються на головні центри генерації інновацій, розвитку високотехнологічних кластерів і накопичення людського капіталу. Прогнози ООН свідчать, що до 2050 року близько 6,7 млрд осіб проживатимуть у містах, а частка урбанізованих територій у світовому ВВП перевищить 85 % [43].

Провідні мегаполіси (Нью-Йорк, Сан-Франциско, Лондон, Токіо, Шанхай, Сеул) виконують функцію глобальних «точок тяжіння» капіталу, талантів і технологій. Гедеон Шобер наголошує, що сучасне місто є складною системою, ефективність якої визначається технологіями управління, доступністю ресурсів і розвитком соціальної інфраструктури [44].

Більшість приросту міського населення відбувається в межах існуючих міст. За оцінками, 1,2 мільярда людей додалися до міст у світі між 1975 і 2000 роками, і 71 відсоток цього приросту відбувся в населених пунктах, які вже були класифіковані як міста в 1975 році або були додані до існуючих міст. Решта 336 мільйонів нових міських жителів проживали в містах або інших невеликих поселеннях, які виросли в міста в певний момент у період 1975–2000 років. Між 2000 і 2025 роками ще більша частка приросту міського населення світу була зосереджена в існуючих містах: понад три чверті з 1,3 мільярда нових міських жителів, доданих протягом цього періоду, проживали в населених пунктах, які вже були класифіковані як міста в 2000 році. Протягом наступних десятиліть очікується, що глобальне зростання населення буде все більше зосереджено в менш урбанізованих регіонах. Очікується, що на новостворені міста (тобто селища, що розвиваються, щоб відповідати мінімальним критеріям, щоб вважатися містом), припадатиме дещо більша частка загального приросту населення міста, ніж у недавньому минулому – 28% протягом 2025–2050 років порівняно з 23% протягом 2000–2025 років.

Проте швидка урбанізація супроводжується значними ризиками: перевантаженням транспортних мереж, нестачею житла, збільшенням забруднення, що вимагає переходу до концепції «розумних міст» і сталого урбаністичного планування.

Екологізація світової економіки та підвищення ролі ESG-орієнтованого розвитку – наступна тенденція глобалізації. Проблеми зміни клімату, виснаження природних ресурсів, деградації довкілля та зростання чисельності населення змусили міжнародну спільноту переглянути модель економічного розвитку. Глобальні екологічні зміни спонукають держави та компанії до впровадження принципів зеленої економіки, які передбачають зниження викидів CO_2, широке застосування відновлюваних джерел енергії, циркулярні бізнес-моделі та сталий менеджмент ресурсів [45].

Концепція ESG (Environmental, Social, Governance) стає обов'язковим елементом корпоративного управління. Це підхід до інвестування, який враховує не лише фінансові чинники, а й аспекти, пов'язані з навколишнім середовищем, суспільством та менеджментом компаній. ESG-підхід стрімко поширюється у світовій практиці. Завдяки сучасним аналітичним можливостям компанії можуть збирати, опрацьовувати та оцінювати інформацію щодо власного екологічного впливу, соціальної взаємодії та якості корпоративного управління. Аналітика даних дозволяє організаціям контролювати прогрес у досягненні цілей сталого розвитку, своєчасно виявляти проблемні ділянки та коригувати стратегію. Крім того, глибоке опрацювання інформації допомагає краще розуміти тенденції ринку та адаптуватися до змін у вимогах споживачів, інвесторів і регуляторів. У підсумку ефективне використання даних у межах ESG-стратегії сприяє зміцненню довіри з боку інвесторів, підвищує конкурентоспроможність компанії та створює додану соціальну цінність, що є фундаментом її довгострокового розвитку. ТНК активно інвестують у декарбонізацію, електромобільність, «зелені» технології, цифрову екологічну звітність.

Наступною розглянемо тенденцію посилення нерівності та дисбалансів глобального розвитку. Хоча глобалізація сприяла зростанню світової економіки та зменшенню крайньої бідності, вона не усунула, а подекуди посилила нерівність. Світовий банк повідомляє, що у 2024 році понад 44 % населення планети жили менш ніж на 6,85 долара на день, що свідчить про значні диспропорції у доходах [46]. А 831 млрд людей живуть за межею бідності в 3 долари у 2025 році.

Аналіз індексу глобалізації показує, що складова де-юре зростає суттєво швидше, ніж де-факто, що демонструє невідповідність між декларованою відкритістю та реальними бар'єрами у торгівлі, інвестиціях та мобільності [47]. Це означає, що глобалізація не є рівномірною та досі стикається з інституційними та структурними обмеженнями. Особливого значення набуває проблема так званої «цифрової нерівності», коли доступ до технологій та інтернету стає ключовим фактором економічної успішності країни чи регіону.

Розглядаючи сучасні тенденції глобалізації не можна оминути геополітичну нестабільність та перебудову глобальних виробничих ланцюгів. Війна в Україні, конфлікти на Близькому Сході, торговельна війна США–Китай та загострення боротьби за технологічне лідерство створили нові бар'єри для міжнародної кооперації. За оцінками S&P Global, геополітичні ризики стали однією з головних причин уповільнення світового зростання у 2022–2024 роках [48].

Порушення ланцюгів постачання, зростання цін на енергоносії, продовольство та добрива спричинили інфляційний шок, який у 2022 році досягнув 8,6 % – максимального рівня за кілька десятиліть. Це змусило корпорації переглядати структуру виробництва, переходячи від моделі «глобального розосередження» до концепцій friend-shoring, near-shoring та re-shoring. Таким чином, глобалізація переходить у фазу «фрагментації», коли світ ділиться на економічні блоки за політичними та безпековими критеріями. Міжнародні організації наголошують на необхідності

інноваційних механізмів співпраці, модернізації торговельних угод і зміцнення глобальних інституцій, здатних протидіяти фрагментації світового господарства.

Ще одним помітним напрямом останніх років стала тенденція посилення протекціонізму та зміна торговельної архітектури, що полягає у підвищенні тарифів і нетарифних бар'єрів. За даними OECD, прогнозується, що зростання світового ВВП сповільниться з 3,3% у 2024 році до 3,2% у 2025 році та 2,9% у 2026 році через посилення протекціоністської політики, оскільки вищі тарифи та поточна невизначеність політики уповільнюють інвестиції та торгівлю. У Сполучених Штатах прогнозується різке падіння зростання з 2,8% у 2024 році до 1,8% у 2025 році та 1,5% у 2026 році через вищі тарифні ставки, помірну чисту імміграцію. У Китаї також спостерігається помітне уповільнення зростання – з 4,9% у 2025 році до 4,4% у 2026 році, оскільки набувають чинності вищі тарифи та зменшується фіскальна підтримка; тоді як зростання ВВП єврозони зазнає меншого, але стабільного уповільнення – з 1,2% у 2025 році до 1,0% у 2026 році, при цьому геополітична невизначеність дещо компенсуються більшими державними інвестиціями та полегшеними умовами кредитування [49].

Отже, тривала невизначеність, посилення протекціонізму та шоки пропозиції робочої сили можуть уповільнити економічне зростання. Тому сьогодні закликають політиків відновити довіру за допомогою надійної, прозорої та сталої політики, поєднати торговельну дипломатію з макроекономічним коригуванням.

2.2 Вплив глобалізації на економічні показники країн світу

Проведене дослідження в попередніх розділах, дозволяє зазначити, що глобалізація посідає ключове місце серед процесів, які визначають динаміку

сучасного світу, впливаючи на траєкторії розвитку міжнародної економіки та формуючи умови її подальшої еволюції. Її вплив охоплює всі сфери суспільства – від бізнес-середовища та фінансових ринків до державного управління, соціальних взаємин і культурних практик.

В економічній площині глобалізація передбачає відкритість світової торгівлі, активізацію інвестиційних потоків, зміцнення позицій транснаціональних корпорацій та швидке поширення інновацій і технологічних рішень на глобальному рівні. Водночас вона супроводжується зростанням конкуренції, посиленням соціально-економічної нерівності та підвищенням чутливості національних економік до глобальних кризових процесів.

З історичної точки зору глобалізація не є явищем нового часу. Її витоки сягають глибокої давнини, коли між різними цивілізаціями активно відбувався обмін товарами, технологіями та культурними надбаннями. Одним із найвідоміших прикладів ранніх форм глобальної взаємодії був Великий Шовковий шлях, що поєднував європейські та азійські регіони. У добу Великих географічних відкриттів європейські держави розширювали свої колоніальні володіння, формуючи перші глобальні економічні системи, хоч ці процеси часто мали характер експлуатації природних ресурсів і місцевого населення [50].

Подальший розвиток глобалізації отримав імпульс у XIX столітті завдяки промисловій революції, яка стимулювала зростання міжнародної торгівлі (рис. 2.4), масштабування виробництва та поглиблення взаємозалежності між країнами. У XX столітті інтеграційні тенденції значно посилилися, особливо після завершення Другої світової війни. Саме в цей період були створені ключові міжнародні економічні інституції – Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка згодом трансформувалася у Світову організацію торгівлі (СОТ), – що забезпечили інституційну основу сучасної глобальної економіки.

Аналіз динаміки світової торгівлі (рис. 2.4) засвідчує певнутраєкторію розвитку. Після різкого скорочення у 2020 році на –12 % через пандемію COVID-19 уже в 2021 році відбулося швидке відновлення: обсяги торгівлі зросли з 22 до 27,3 трлн дол. США, що відповідає приросту на 24 %. Проте у 2022 році темп розширення сповільнився до 13 %, а ринковий обсяг сягнув 32 трлн доларів. У 2023 році тенденція змінилася на спадну, так обсяги світової торгівлі зменшилися до 30,5 трлн доларів (зменшились на 2 %), що можна пояснити посиленням геополітичної напруги та фінансових дисбалансів. У 2024 році зафіксовано помірне пожвавлення: загальний показник зріс до 33 трлн доларів (+3,7 %), що свідчить про часткову адаптацію глобальної економіки до нових умов.

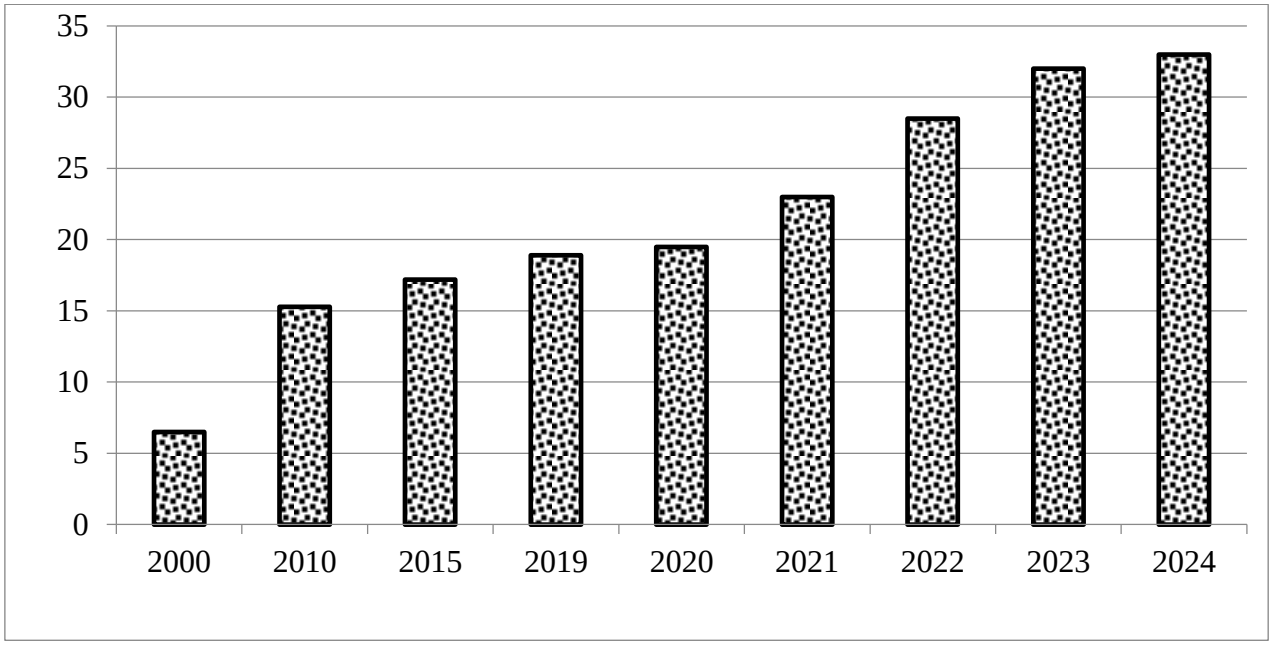

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягу світової торгівлі товарами та послугами за 2000–2024 рр, трлн дол США

Джерело: побудовано автором на основі [51]

На початкових етапах становлення сучасної світової торгівлі її стабільне зростання забезпечували низка ключових чинників: розвиток міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації виробництва, досягнення науково-технічної революції, розширення діяльності транснаціональних

корпорацій, лібералізація торговельних режимів та поглиблення інтеграційних процесів у світовій економіці [52]. Сукупність цих тенденцій сприяла суттєвому збільшенню обсягів світової торгівлі, а також трансформації її товарної й географічної структури.

Як свідчать дані рис. 2.4, у період 2000–2020 рр. обсяги світової торгівлі зросли майже утричі. При цьому спостерігається зміцнення позицій країн, що розвиваються, тоді як частка розвинених держав поступово зменшується. Частка країн із перехідною економікою також демонструє тенденцію до скорочення. Серед ключових експортерів дедалі помітнішу роль відіграють держави, що розвиваються, передусім Китай, який уже протягом кількох років утримує провідні позиції за масштабами зовнішньоторговельних операцій.

На сучасному етапі світова торгівля функціонує в умовах глибокої глобалізації, що зумовлює необхідність розглядати її як багаторівневу систему. Вона охоплює взаємодію учасників мікро- та макрорівня: виробників і споживачів, державних інституцій та міжнародних організацій.

Значний вплив на розвиток міжнародної торгівлі в епоху глобалізації здійснюють науково-технічна революція та науково-технічний прогрес. Тож варто розглянути основні тенденції, що формуються під їх дією.

По-перше, це зростання ролі знань, інформації та інновацій. Інформація, інтелектуальна власність і технологічні рішення дедалі частіше стають об’єктами купівлі-продажу. Значну частину вартості сучасних товарів формують витрати на дослідження, розробки, інновації та післяпродажний сервіс. Найвища концентрація доданої вартості, пов’язаної з інноваціями, спостерігається у США. У структурі капіталізації сучасних корпорацій матеріальні активи поступаються місцем нематеріальним – брендам, патентам, технологіям, маркетинговим напрацюванням тощо [53].

Вартість інформації визначається її здатністю зменшувати невизначеність економічних рішень, а також впливати на поведінку споживачів та створювати додатковий економічний ефект. Із середини XX ст.

цю тезу обґрунтовує математична теорія прийняття рішень. Тож ринкова вартість інформації оцінюється за аналогією з будь-яким іншим товаром, а її вимірювання є важливою складовою управлінських процесів.

По-друге, поширення мережевих технологій та поява цифрових валют. Розвиток цифрових технологій став передумовою для появи нових форм валют, зокрема Bitcoin та інших криптоактивів. Вони, на відміну від традиційних платіжних засобів, характеризуються низкою переваг, а саме: децентралізованою природою, відсутністю можливості зовнішнього контролю з боку держави чи фінансових інститутів, високим рівнем захищеності, глобальністю операцій та швидкістю транзакцій. Відсутність єдиного центру управління робить блокчейн-системи стійкими до обмежень, а доступність Інтернету дозволяє використовувати криптовалюти в усьому світі.

По-третє, трансформація взаємодії між споживачем і виробником під впливом Інтернету. Сучасні цифрові платформи докорінно змінюють структуру міжнародної торгівлі. На перший план виходить задоволення індивідуалізованих потреб споживачів, що зумовлює зростання значення сервісних послуг та постачання персоналізованих продуктів. Яскравим прикладом є діяльність компанії Amazon та її сервісу Amazon Prime, який формує лояльну клієнтську базу завдяки швидкій доставці, додатковим знижкам і зручності користування. У результаті компанія отримує значну вигоду за рахунок збільшення повторних покупок, навіть якщо підписка як окремий продукт не генерує значного прибутку.

По-четверте, посилення взаємозалежності економік і розширення ризиків. Хоча поглиблення інтеграції між країнами і має численні переваги, проте воно підвищує вразливість країн до глобальних потрясінь. Прикладом є пандемія COVID-19, вплив якої відчули практично всі країни світу. Внаслідок обмеження транспортних перевезень, скорочення виробництва та падіння попиту суттєво постраждав туристичний сектор, авіаперевезення та

інші глобально інтегровані галузі. Це свідчить про те, що за умов високої взаємозалежності регіональні кризи швидко переростають у глобальні.

Тож, доречно зазначити, що:

– формування та розвиток світової торгівлі відбувалися під впливом ключових чинників, серед яких – міжнародний поділ праці, процеси інтернаціоналізації виробництва та активізація діяльності транснаціональних корпорацій. Саме ці фактори заклали основу для розширення зовнішньоторговельних зв'язків і зростання обсягів світового товарообігу;

– у сучасних умовах глобалізації міжнародна торгівля переходить на новий рівень розвитку, коли інформація, знання та інтелектуальні продукти стають повноцінними товарами, які вільно обертаються на глобальних ринках. В свою чергу, розвиток цифрових технологій сприяє появі інноваційних форм продажу та принципово нових видів товарів, які не мають матеріальної форми, зокрема програмного забезпечення, цифрових платформ і мобільних додатків;

– динаміка міжнародної торгівлі перебуває під впливом не лише економічних чинників, але й політичних процесів, геополітичних ризиків та непередбачуваних форс-мажорних подій. Вихід підприємства на зовнішні ринки відкриває можливості для отримання вищих прибутків, але одночасно підвищує рівень ризиків. Своєчасне врахування таких викликів є необхідною умовою ефективної та стабільної діяльності суб'єктів господарювання на міжнародній арені.

Як вже зазначалося, розвиток сучасної глобалізації значною мірою прискорюється завдяки цифровим технологіям, які фактично нівелюють географічні й економічні бар'єри та дають змогу компаніям працювати у глобальному масштабі. Посилення ролі транснаціональних корпорацій є одночасно і рушійною силою цих процесів, і фактором ризику для економічного суверенітету держав. Глобалізацію додатково підтримують лібералізація міжнародної торгівлі, мобільність капіталу та робочої сили, а також активність міжнародних організацій. Проте пандемія, торговельні

конфлікти та зростання протекціонізму продемонстрували, що глобалізація може мати зворотний рух. Незважаючи на це, вона продовжує відігравати фундаментальну роль у розвитку світового господарства та потребує пошуку оптимального балансу між відкритістю та захистом національних інтересів. Лібералізація торговельного режиму сприяє вільному переміщенню товарів та формуванню інтегрованих ринків, а міжнародні організації забезпечують нормативне підґрунтя для ефективної міжнародної спеціалізації.

Одним із ключових проявів сучасної глобалізації є формування глобальних виробничих ланцюгів. Сьогодні компанії мають змогу розміщувати окремі етапи виробництва в різних країнах, оптимізуючи витрати, використовуючи доступ до дешевої робочої сили, природних ресурсів та передових технологій [54]. В результаті, понад 70 % світової торгівлі припадає саме на такі ланцюги, і ця частка продовжує зростати. Однак разом із можливостями посилюються й виклики у сфері сталого розвитку, що вимагає комплексної політики. Відповідно до оцінок ОЕСР, переміщення виробництва саме по собі не гарантує підвищення стійкості. Натомість важливими чинниками є підтримка міжнародної торгівлі, розвиток сервісної економіки, розбудова цифрової інфраструктури та активізація міжнародної співпраці [55].

Саме транснаціональні корпорації відіграють визначальну роль у формуванні та функціонуванні глобальних виробничих мереж. Завдяки широкій мережі підрозділів і дочірніх компаній у різних країнах вони досягають високого рівня ефективності у використанні ресурсів і випуску продукції, що підвищує їхні конкурентні позиції на світових ринках (рис. 2.5).

Проведений аналіз показав, що компанії США утримують першість у світі за ринковою капіталізацією – це і Apple, і Microsoft, і Amazon. Натомість рейтинг за прибутками очолює компанія Саудівської Аравії (Saudi Aramco з прибутками в 193,21 мільярда доларів).

ТОП-5 найбільших ТНК за ринковою капіталізацією демонструє домінування технологічних корпорацій США. Лідером виступає компанія NVIDIA, яка є виробником графічних процесорів, відеоадаптерів під торговими марками Riva TNT та GeForce із капіталізацією в 4,06 трлн дол. та NVIDIA продовжує демонструвати вибухове зростання на фоні розвитку цифрових технологій і ШІ, і за рік піднялася з третьої позиції (маючи капіталізацію 2,856 трлн доларів) на першу.

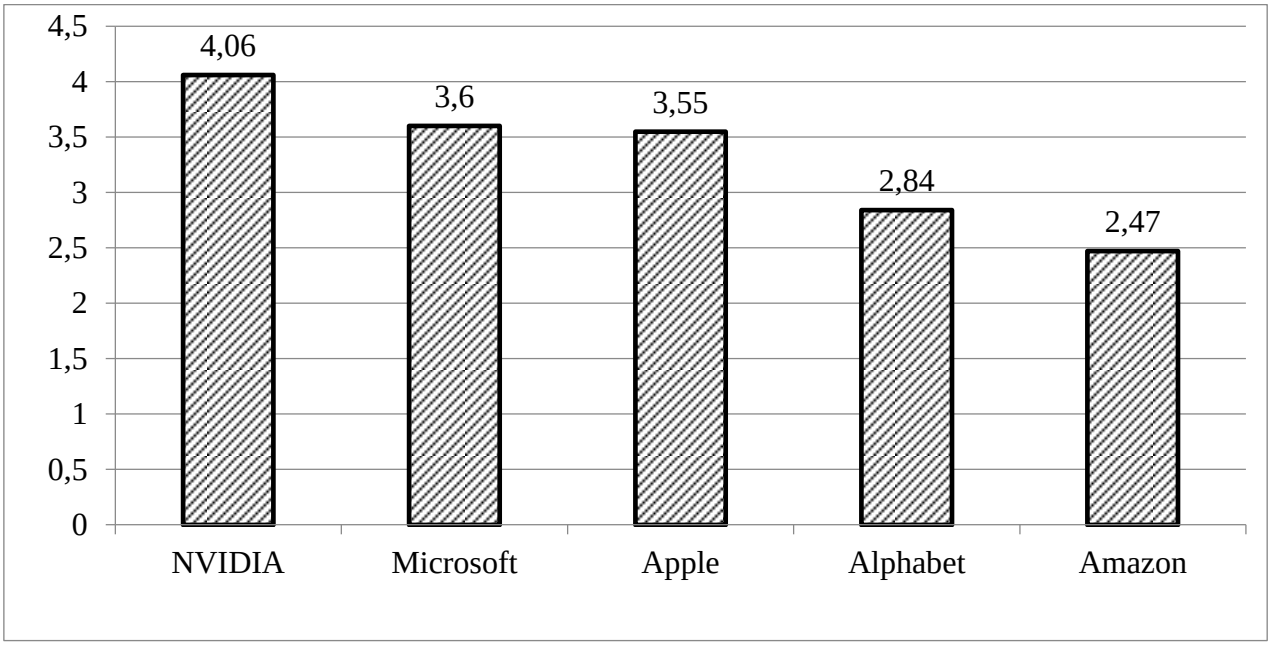

Рисунок 2.5 – ТОП-5 найбільших ТНК за ринковою капіталізацією, трлн дол

Джерело: побудовано автором на основі [56]

Microsoft із капіталізацією 3,22 трлн доларів, що зумовлено стрімким розвитком хмарних сервісів, програмного забезпечення та рішень у сфері штучного інтелекту. Далі розташована Microsoft, що є одним з найбільших розробників програмного забезпечення та апаратного забезпечення у світі, – 3,60 трильйона доларів. Apple (3,55 трлн доларів) – корпорація, що проєктує та розробляє побутову електроніку, програмне забезпечення й онлайн-сервіси та утримує високий попит на свою продукцію, Четверте місце належить Alphabet, міжнародному конгломерату та холдинговій компанії,

найбільшій дочірній компанії Google, – 2,84 трильйона доларів. А замикає п’ятірку Amazon (корпорація, яка спеціалізується на онлайн-торгівлі, хмарних обчисленнях та цифрових послугах) з ринковою капіталізацією в 2,47 трильйона доларів. Сукупно ці технологічні гіганти формують основні вектори розвитку глобальної економіки.

Цифровізація та технологічні інновації у XXI столітті перетворилися на один із головних факторів, що визначають трансформацію світового господарства. Розвиток штучного інтелекту, блокчейн-технологій та автоматизації виробничих процесів не лише підвищує продуктивність бізнесу, а й формує нові економічні моделі та відкриває перспективи для появи нових ринків. За даними досліджень, цифрова економіка сприяє розвитку нових секторів, створенню інноваційних товарів і послуг, а також розширює можливості малих і середніх підприємств виходити на міжнародні ринки (рис. 2,6).

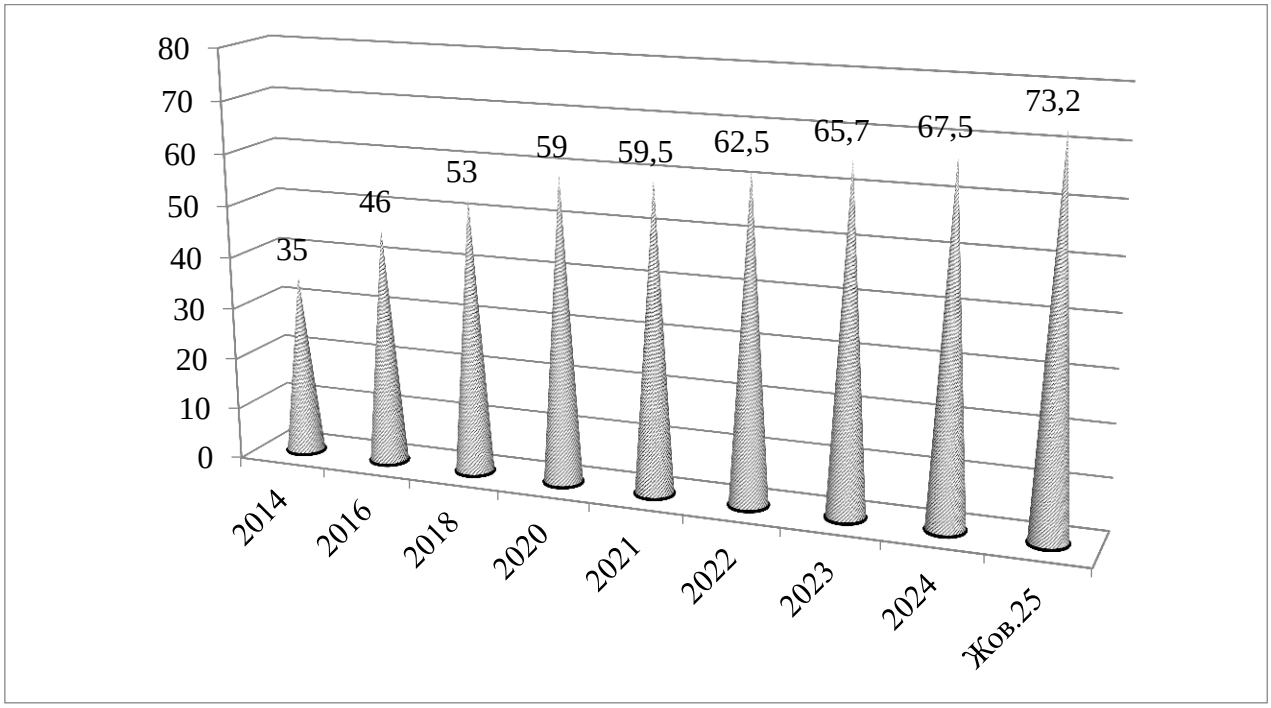

Рисунок 2.6 – Частка інтернет-користувачів у світі з 2014 р. по жовтень 2025 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [14]

Динаміка зростання частки інтернет-користувачів у світі з 2014 року до жовтня 2025 року демонструє тривалу та стабільну тенденцію до розширення доступу населення до Інтернету. У 2014 році доступ до мережі мали лише 35% населення планети. Надалі цей показник послідовно збільшувався: у 2016 році він становив 46 %, у 2018 – 53 %. Найінтенсивніше зростання припадає на період 2018–2020 років: з 53 % у 2018 році до 59 % у 2020-му, 59,5 % у 2021 році та 62,5 % у 2022-му. Така динаміка значною мірою пов'язана з активною цифровізацією, яку стимулювали соціально-економічні зміни та пандемія COVID-19, що різко підвищила попит на цифрові сервіси.

У наступні роки тенденція зберігається: у 2023 році частка користувачів Інтернету досягла 65,7 %, у 2025 – 73,2 %. Тож у підсумку за досліджуваний період приріст склав близько 33 %, що підтверджує поступовий, але стійкий характер цифрової трансформації глобального суспільства. Водночас після 2022 року темпи приросту дещо знизилися, що може свідчити про наближення до рівня насичення або про труднощі у збільшенні охоплення в економічно слабших регіонах.

Глобалізаційні процеси виступають ключовою тенденцією сучасного економічного розвитку. Вони впливає як на світову економіку, так і на економічні процеси в окремих країнах. У економічному дискурсі немає чітких критеріїв економічного розвитку. Однак Світовий банк [57] пропонує такі критерії: ВВП на душу населення; рівень сучасних транспортних мереж; макроекономічні показники (інфляція, безробіття, інвестиції та державний борг тощо) та соціальні показники (рівень грамотності, житло, соціальні послуги, рівень народжуваності та смертності тощо). Глобалізація стимулює економічне зростання, зокрема в країнах, що розвиваються, через приплив іноземних інвестицій, розширення доступу до нових ринків і технологій. За даними Світового банку, з 1990 року понад мільярд людей вийшли зі стану крайньої бідності, переважно у Східній та Південній Азії, що суттєво покращило рівень життя населення [46]. Крім того, глобалізація полегшує

трансфер знань і технологій між країнами, забезпечуючи їм можливість використовувати чужі інновації для підвищення власної продуктивності.

Для вимірювання рівня залученості країн у глобальні процеси використовують чотири основні індекси глобалізації: Індекс глобалізації A.T. Kearney, Індекс глобалізації KOF, Індекс глобалізації CSGR та Глобальний індекс [58]. Ці індекси дозволяють упорядковувати держави залежно від інтенсивності їх участі у міжнародних потоках.

Найбільш поширеним серед них є Індекс глобалізації KOF, розроблений Швейцарським економічним інститутом KOF у 2002 році. Він застосовується для визначення масштабів та структурних складових глобалізації на рівні окремої країни. До найбільш глобалізованих держав у 2024 році (рис. 2.7) належать Нідерланди (89,72), Швейцарія (89,58) та Бельгія (88,9).

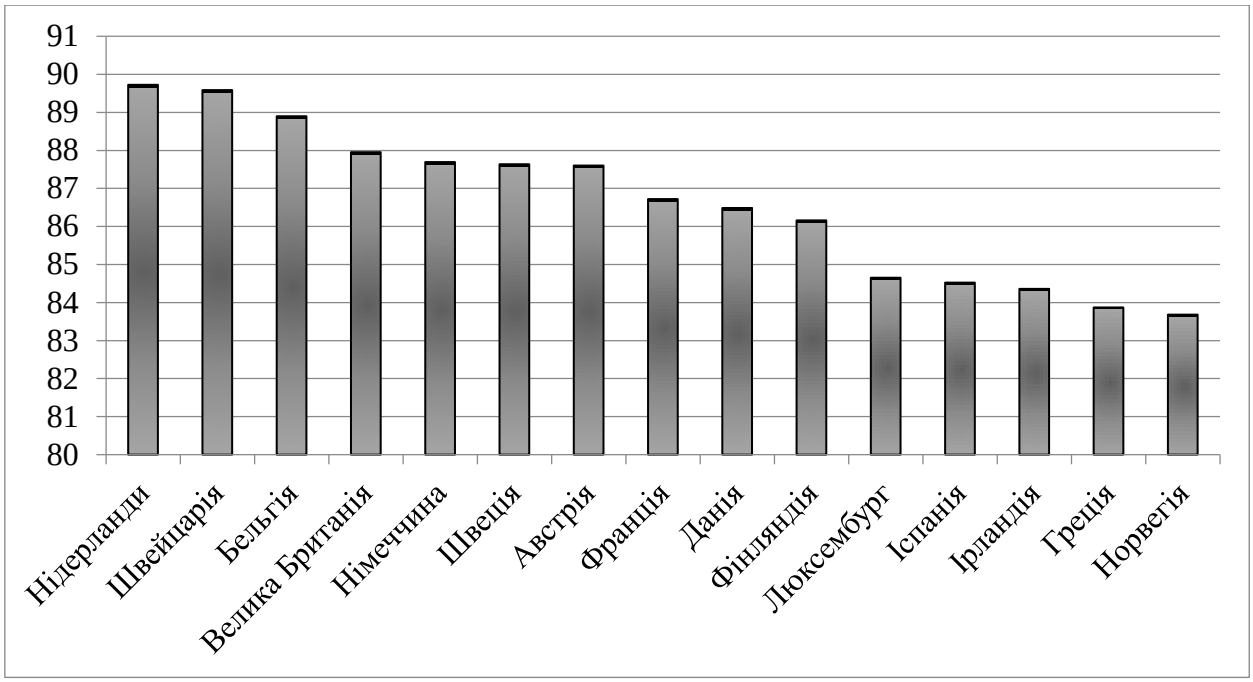

Рисунок 2.7 – Рейтинг країн за індексом економічної глобалізації

Джерело: побудовано автором на основі [47]

Протягом останніх років різниця між цими лідерами залишається мінімальною, через високий рівень зовнішньої торгівлі та розвинений

фінансовий сектор, які стабільно забезпечують високі позиції кожної з них. Нідерланди, наприклад, виділяються стратегічно вигідним економічним розміщенням і масштабними торговельними потоками, що проходять через порт Роттердам. Крім того, Швейцарія, Бельгія та Нідерланди є важливими центрами діяльності громадських і міжнародних організацій.

Індекс глобалізації KOF побудований на трьох ключових складових: економічній, політичній та соціальній. У межах цих вимірів оцінюються економічні потоки та бар'єри, інформаційний обмін, особисті контакти, культурна взаємодія та інші аспекти, що дають змогу комплексно визначити рівень інтегрованості країни у глобальні процеси [59].

Показники індексу глобалізації – його юридичної складової (де-юре) та фактичної (де-факто) – у період з 2000 по 2022 роки (рис. 2.8) демонструють стабільне зростання нормативної складової (від 52,96 до 63,82), що свідчить про поступове вдосконалення правових механізмів інтеграції. Водночас реальний рівень глобальної інтеграції (де-факто) зростав повільніше (з 49,07 до 57,01) і після 2015 року практично не змінювався. Це вказує на певний розрив між формальними умовами для глобалізації та її фактичним втіленням у міжнародних економічних процесах.

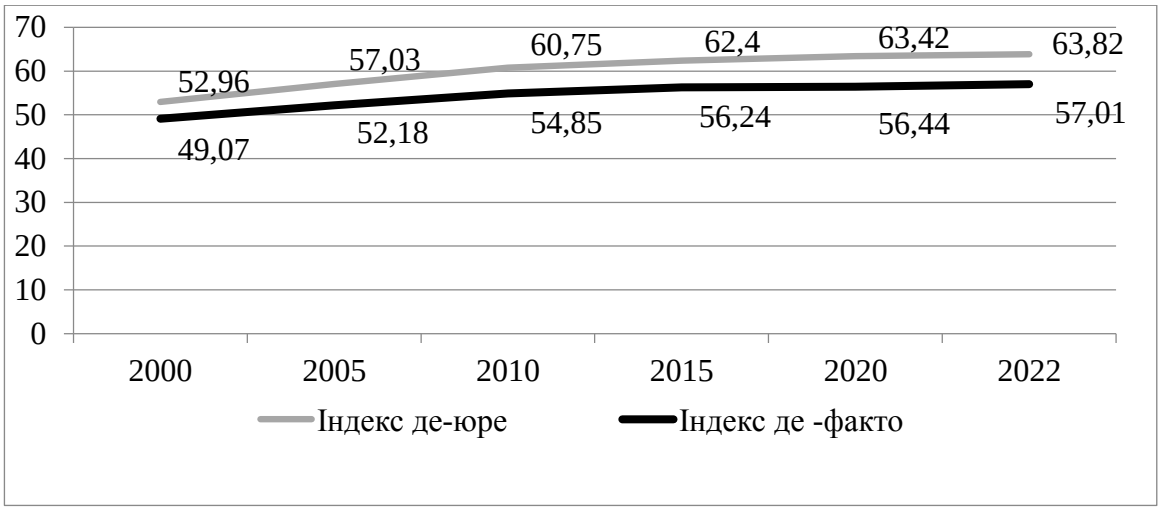

Рисунок 2.8 – Індекс глобалізації KOF

Джерело: побудовано автором на основі [47]

Тож, лібералізацію торгівлі та відкритість фінансових ринків традиційно розглядають як фактори прискорення темпів економічного зростання. Класичні дослідження Д.Доллара та А.Краая [60] доводять, що країни, які інтенсивніше інтегруються у світові ринки, демонструють вищі темпи приросту ВВП. Це ров'язано з тим, що відкритість економіки дозволяє залучати більше іноземного капіталу, новітніх технологій, а також збільшувати обсяги експорту, що в середньостроковій перспективі веде до зростання продуктивності праці та підвищення доходів населення.

Країни Південно-Східної Азії, такі як Сінгапур, Малайзія, В'єтнам (як частина Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)) та Південна Корея (часто асоціюється з Азійськими тиграми), є прикладом того, як інтеграція в глобальні ринки сприяє трансформаційному економічному зростанню. Завдяки активній інтеграції у світові ринки та орієнтації на експорт (від електроніки до послуг) ці держави досягли вражаючого економічного зростання, перетворившись із аграрних держав на висококонкурентні економічні центри. Основним факторами успіху є експорто-орієнтована стратегія, залучення іноземних інвестицій, розвиток інфраструктури та людського капіталу, регіональна інтеграція, наприклад участь у АСЕАН, що розширює ринки збуту, перехід від сировинної економіки до виробничої, що особливо характерно для «азійських тигрів» (Південна Корея, Сінгапур).

У результаті лібералізації світового ринку азійські компанії активно завойовують його та конкурують з країнами G7 (Глобальної Півночі). Згідно зі звітом МВФ у 2024 році (табл. 2.1) до п'ятірки країн з найвищим ВВП входять США (27,97 трлн доларів США), Китай (18,57 трлн долари США), Німеччина (4,73 трлн доларів США), Японія (4,29 трлн доларів США) та Індія (4,11 трлн доларів США). Іншими словами, три з п'яти – це азійські країни. Китай посідає перше місце у світі за обсягом експорту.

Таблиця 2.1 – ВВП країн світу у 2024 році

	Країна	Загальний ВВП (млрд. дол)	ВВП на душу населення (тис дол)
1	США	27 974	83,06
2	Китай	18 566	13,16
3	Німеччина	4 730	56,04
4	Японія	4 291	34,55
5	Індія	4 112	2,85
6	Великобританія	3 592	52,43
7	Франція	3 182	48,22
8	Італія	2 280	38,93
9	Бразилія	2 272	11,03
10	Канада	2 242	55,53

Джерело: складено на основі [61]

Майже всі азійські країни піднялися в рейтингу ВВП на душу населення. Найуспішніші тенденції зростання демонструють Індонезія, В'єтнам, Філіппіни та Бангладеш. Остання країна ще 20 років тому вважалася безнадійно відсталою. Ці країни характеризуються темпами зростання ВВП від 5 (Індонезія, Бангладеш) до 7% (В'єтнам) на рік. У 2005-2022 роках вони значно знизили рівень бідності: у Бангладеш з 40 до 18,7, в Індонезії з 16 до 9,5 [62]. Безсумнівно, ці позитивні зміни є результатом глобалізації. Вона відкрила можливості для інтеграції у світову економіку, забезпечила доступ до новітніх технологій та створила умови для спілкування, що сприяють розвитку ділових зв'язків.

Аналітики прогнозують, що найближчим часом загальний економічний потенціал азійських країн перевищить потенціал решти світу. Як наслідок, до 2040 року половина світового ВВП буде генеруватися в Азії [63]. Тому азійські країни (особливо Китай) є активними прихильниками глобалізації.

Світова економіка після низки криз у 2020-х стабілізується на помірному рівні зростання (приблизно 3% у 2024–2025 рр. за даними МВФ). Однак інтенсифікація торгових суперечок та політична невизначеність створюють значні ризики. Підвищення ефективних тарифів відлунюється на глобальному попиті, уповільнюючи торгівлю. США та Китай – є світовими

лідирами за розміром економіки. Німеччина – найбільша в ЄС. Бурхливий ріст Індії (6,2% у 2025 р.) і стриманий – Японії (0,6%) майже зрівнюють їх ВВП. Загроза затяжної торговельної війни, політичної нестабільності та високих тарифів має враховуватись інвесторами. Водночас нові політичні ініціативи (інвестиції в інфраструктуру, кліматичні технології, демографічні реформи) створюють сприятливі можливості для зростання в окремих регіонах та секторах.

Один із напрямів глобалізації – фінансовий сектор, який є найбільш вагомим елементом глобалізації. Він найбільше розвивається завдяки можливості миттєвого переміщення фінансових потоків за допомогою світового павутиння [64]. Фінансова глобалізація була необхідною відповіддю на розширення міжнародної торгівлі та платежів, зростання фінансових потреб країн та учасників ринку, глобалізацію національних економік та розширення можливостей для міжнародних інвестицій. Хоча кожен із цих процесів був рушійною силою економічного та фінансового розвитку протягом більшої частини новітньої історії, самі процеси, а також їхні наслідки, прискорилися з останніми досягненнями в інформаційних та комп'ютерних технологіях.

Трансформація міжнародної фінансової системи підвищила обізнаність інвесторів та позичальників про фінансові ризики та вигоди в усьому світі. Вона також ускладнила підтримку фінансової стабільності. Глобальні фінансові ринки прямо чи опосередковано обслуговують велику кількість різноманітних кінцевих користувачів, включаючи країни, багатонаціональні корпорації, фінансові та нефінансові підприємства, а також, зрештою, вкладників та інвесторів. Однак основна частина цієї діяльності на міжнародному фінансовому ринку відбувається в рамках складної та розгалуженої мережі міжнародних фінансових відносин між найбільшими та найактивнішими фінансовими установами світу.

Розширення міжнародних корпорацій приносить не лише позитивні переваги щодо глобальних фінансових операцій. Дехто може зазначити, що

транснаціональні корпорації можуть підвищити рівень освіти та покращити фінансовий стан країн, що розвиваються, але це стосується лише довгострокових наслідків економічної глобалізації. У короткостроковій перспективі бідні країни стануть ще біднішими, а безробіття може різко зрости. Автоматизація у виробничому та сільськогосподарському секторах завжди йде за появою транснаціональних корпорацій. Це зменшує потребу в некваліфікованих та неосвічених працівниках, що призводить до зростання безробіття. Немає підстав сумніватися, що з роками та в результаті глобалізації фінансів ефективність міжнародного розподілу капіталу та ціноутворення активів на розвинених ринках та на міжнародних фінансових ринках значно покращилася. Крім того, завдяки доступу до міжнародного капіталу та дешевших альтернативних джерел фінансування, і зрештою завдяки вищим темпам зростання та покращенню рівня життя, країни, що розвиваються отримали вигоду від цих структурних змін.

Фінансова лібералізація, як правило, розвиває фінансову систему, розширюючи фінансові можливості, знижуючи вартість капіталу, збільшуючи інвестиції та ліквідність [65]. Фінансова глобалізація в поєднанні з ефективною макроекономічною політикою та належним внутрішнім управлінням сприяє зростанню. Наприклад, країни з високим рівнем інтелектуального капіталу та ефективним управлінням, як правило, краще залучають прямі іноземні інвестиції, що особливо сприяє зростанню.

Сучасною особливістю інвестицій є те, що маючи різне національне походження вони переплітаються та взаємодіють між собою, створюючи міжнародні потоки та перетворюючись у світові інвестиційні ресурси, які функціонують в єдиному глобальному інвестиційному просторі. За даними UNCTADSTAT з 1970 року потоки зарубіжних інвестицій збільшились майже у 120 разів. Так, з 13257 млн дол. США у 1970 році вони збільшились до 1608874 млн дол. США у 2014 р. (рис. 2.9).

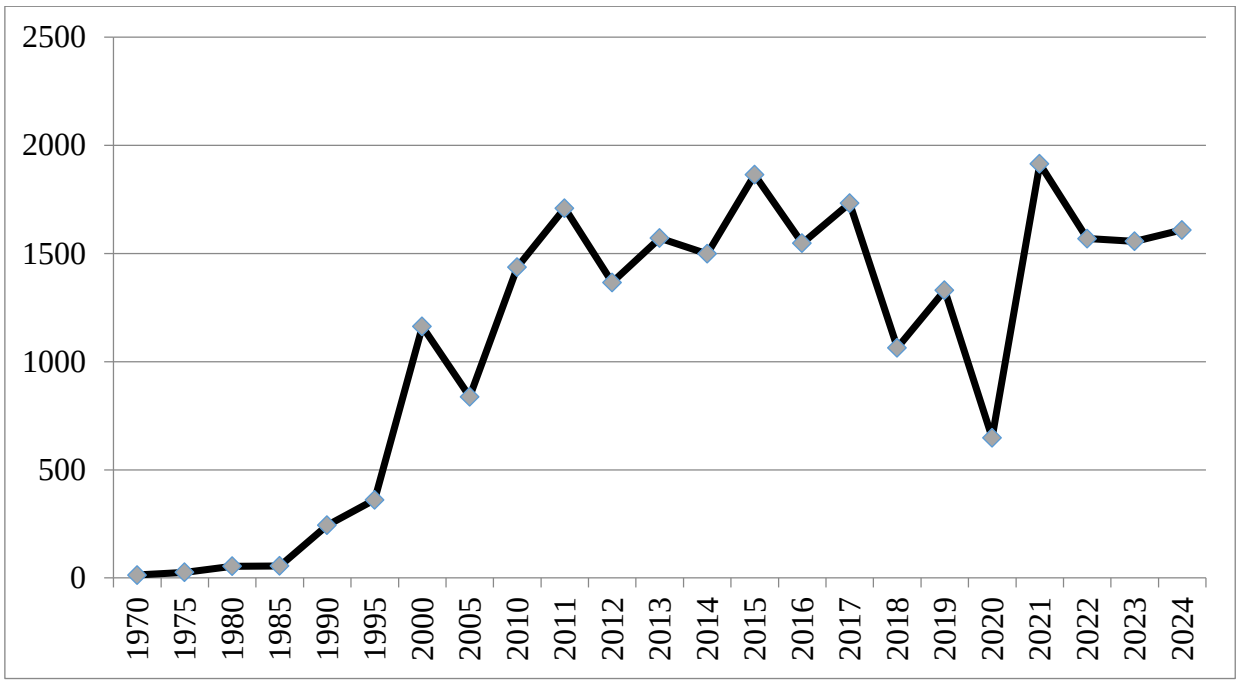

Рисунок 2.9 – Динаміка світових міжнародних інвестицій за період 1970 – 2024 рр., млрд. дол.

Джерело: побудовано на основі [66]

Зазначимо, що зростання інвестиційних потоків значною мірою зумовлене прискоренням переміщення фінансових ресурсів, підвищенням попиту на них з боку країн із перехідною економікою та держав, що розвиваються, а також активною діяльністю потужних транснаціональних корпорацій.

Науковці Вищої технічної школи Цюріха розробили модель функціонування світової економіки, яка дала змогу ідентифікувати 147 транснаціональних корпорацій, що контролюють близько 40 % глобального доходу. У ході дослідження було проаналізовано зв’язки між 43 тисячами ТНК і встановлено, що відносно невелика група компаній, переважно фінансових установ, має непропорційно значний вплив на формування світових економічних процесів [64].

Варто акцентувати увагу на тому, що глобалізація відкриває можливості для широкого інвестування, що сприяє економічному зростанню. Країни, що розвиваються, становлять значну частку інвестицій у сучасному

світі. У той час як загальний обсяг інвестицій у розвинені країни зменшився на 37% у 2022 році, країни, що розвиваються, навпаки, зазнали 4% зростання. Важливим аспектом глобалізації є зменшення корупції. Як правило, країни, що посідають перше місце в рейтингу глобалізації, мають найнижчий рівень корупції, оскільки інвестори ігнорують країни з високими корупційними ризиками.

Проте, фінансова глобалізація також може нести певні фінансові ризики. Ці ризики, ймовірно, виникнуть у короткостроковій перспективі, оскільки країни стають більш відкритими. Одним із відомих ризиків є те, що глобалізація може бути пов'язана з фінансовими кризами. Розвиток комунікаційних, інформаційних, транспортних та торговельних технологій допоміг об'єднати нації у взаємопов'язані та взаємозалежні спільноти. Але ця взаємозалежність робить світову економіку більш вразливою до економічних потрясінь та криз. Через взаємозв'язок світу проблема, яка в минулому вважалася локальною, може швидко стати глобальною.

Також варто акцентувати увагу, що процеси глобалізації та інтеграції світової економіки сприяють зміцненню ролі вже існуючих міжнародних організацій та появі нових інституцій. Це зумовлює зростання рівня централізації фінансових ресурсів, збільшення їх обсягів і розширення масштабів міжнародних фінансових потоків. Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд та Світова організація торгівлі є міжнародними організаціями, що відіграють провідну роль у світовій економічній системі.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) здійснює консультативну підтримку з питань економічної політики та надає фінансову допомогу країнам, які переживають складнощі у макроекономічній сфері. Він також співпрацює з країнами, що розвиваються, з метою сприяння стабілізації економіки та зменшення рівня бідності. Фінансова підтримка МВФ передбачає виконання певних умов, що стосуються реформування економічної та фінансової політики. При цьому питання прав людини майже

не інтегровані у політичні підходи МВФ, оскільки основна увага організації зосереджена на забезпеченні стабільності міжнародної фінансової системи [67].

Світовий банк надає кредити країнам, що розвиваються, щоб сприяти скороченню бідності та підтримати інвестування й розвиток міжнародної торгівлі. Незважаючи на те, що до структури Світового банку входить 186 держав, управління організацією фактично контролює невелика група економічно потужних країн. У 1990-х роках підходи Світового банку та МВФ були спрямовані на дерегуляцію, лібералізацію ринків, приватизацію та скорочення ролі державного сектору [68].

Світова організація торгівлі (СОТ) була заснована у 1995 році і сьогодні є ключовою інституцією, що регулює та лібералізує міжнародну торгівлю. Її діяльність охоплює координацію торговельної політики держав-членів, забезпечення платформи для переговорів, формування торговельних угод і врегулювання спорів між країнами, що сприяє дотриманню правил СОТ. Крім цього, СОТ працює над підвищенням прозорості торговельної політики країн-членів. Щорічні огляди та вимога повідомляти про будь-які зміни у торговельних заходах є важливим механізмом для формування відкритого й передбачуваного середовища у міжнародній торгівлі. Для держав із перехідною економікою та багатьох країн, що розвиваються, такі підходи стали важливим кроком до прозорішого управління та інтеграції у світову економічну систему.

Проведене дослідження показало, що існує низка суперечливих питань, що виникають у зв’язку з глобалізацією. Ці питання стосуються співвідношення позитивного та негативного впливу глобалізації на економічний розвиток країн. Таким чином, представники дослідницьких напрямків антиглобалізації наголошують на негативних тенденціях або проблемах, які глобалізація принесла певним країнам. Це особливо стосується наслідків фінансової кризи 2008-2009 років, яка спричинила серйозні проблеми для кількох країн через фінансову глобалізацію.

Водночас, глобальні інструменти та інституції допомогли подолати наслідки цієї кризи. Крім того, країни з вищим рівнем глобалізації впоралися з кризою швидше, ніж інші.

Також серед основних негативних наслідків глобалізації – посилення нерівності як між державами, так і всередині них, оскільки отримані вигоди розподіляються нерівномірно. За даними Світового банку, у 2024 році 44 % населення планети, тобто близько 3,5 млрд людей, мали дохід менше ніж 6,85 долара на день, що свідчить про суттєву нерівність у рівні життя. Крім того, глобалізація несе ризики культурної стандартизації та домінування західних цінностей, що може призводити до втрати національної ідентичності. Економічна залежність від зовнішніх ринків і закордонних інвесторів також робить деякі країни чутливими до глобальних кризових шоків.

Досвід країн із високим рівнем розвитку свідчить, що вони найбільше виграють від глобалізаційних процесів саме через міцні інституції, розвинену інфраструктуру та здатність швидко адаптуватися до змін. Такі держави отримують значні переваги від активної участі у міжнародній торгівлі, припливу інвестицій та інтенсивного технологічного обміну [69]. Водночас країни, що розвиваються, часто зіштовхуються з обмеженими ресурсами, нерівноправними умовами торгівлі та залежністю від зовнішніх чинників. Проте за умови реалізації ефективних стратегій – зокрема диверсифікації зовнішніх зв’язків та розвитку механізмів технологічного трансферу – вони також можуть скористатися можливостями глобалізації.

Геополітичні конфлікти, зокрема війна в Україні та протистояння на Близькому Сході, продовжують негативно впливати на регіональну стабільність і глобальні ринки. Вони призводять до порушення енергетичних та продовольчих ланцюгів постачання, підвищення інфляції (рис. 2.10) та зниження темпів світового економічного зростання.

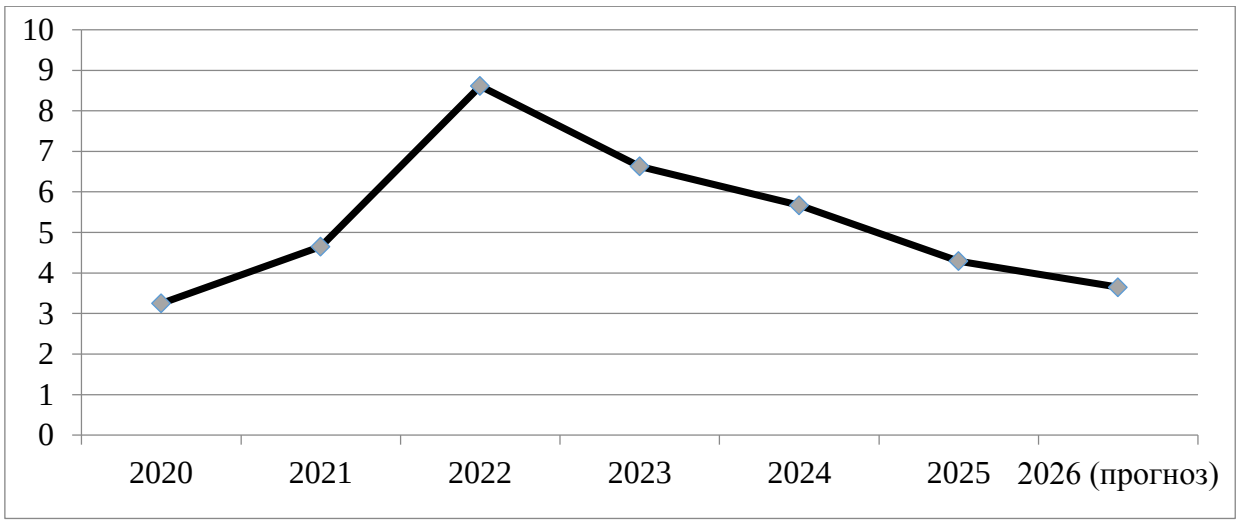

Рисунок 2.10 – Глобальний рівень інфляції з 2020 по 2025 рік, з прогнозом на 2026 рік

Джерело: побудовано на основі [70]

Світова інфляція в період 2020–2024 років із прогнозом до 2026 року демонструє помітні коливання. Після відносно низьких значень у 2020–2021 рр (3,25 % і 4,65 %) у 2022 році рівень інфляції різко підскочив до 8,6 % під впливом енергетичної кризи та геополітичної нестабільності, спричиненої, зокрема, війною в Україні. З 2023 р. фіксується поступове сповільнення інфляційних процесів: 6,63 % у 2023 р., 5,67 % у 2024 р., з очікуваним зниженням до 4,29 % у 2025 р. і 3,65 % у 2026 р. Така тенденція впливає на глобальну економіку, а саме: високий рівень інфляції зменшує реальні доходи населення та стримує інвестиційну активність, тоді як її поступове зниження сприяє стабілізації ринків, відновленню купівельної спроможності та покращенню умов для довгострокового економічного планування.

Таким чином, глобалізація й надалі виступає ключовим драйвером трансформації світової економіки, сприяючи розширенню міжнародної торгівлі, технологічному прогресу та формуванню нових форматів співпраці між країнами. Водночас її вплив залишається суперечливим: поряд із позитивними ефектами спостерігаються й значні виклики – зростання соціально-економічної нерівності, посилення залежності від діяльності

транснаціональних корпорацій, підвищення чутливості економік до глобальних кризових явищ.

2.3 Соціальний ефект глобалізаційних процесів

Глобалізація є складним і багатогранним процесом, щокомплексно впливає на економічні, політичні, культурні та соціальні сфери суспільного розвитку. Поглиблення світогосподарських зв'язків, інтеграція ринків і поширення інформаційно-комунікаційних технологій змінюють моделі поведінки населення, структуру соціальних відносин, параметри зайнятості та рівень соціальної мобільності. Тому важливо розглянути соціальний ефект глобалізації, який формується в результаті взаємодії позитивних тенденцій розвитку людського потенціалу та ризиків, пов'язаних із посиленням соціальної нерівності та новими викликами глобального середовища.

Насамперед, варто розглянути трансформацію глобального ринку праці та зміну структури зайнятості. В умовах глобалізації значно активізувалися процеси міжнародної трудової міграції, що призвело до створення глобального ринку праці. Працівники отримали можливість працевлаштовуватися в різних країнах, а корпорації – залучати робочу силу з усього світу. Це сприяє зростанню мобільності трудових ресурсів, підвищенню продуктивності праці та обміну знаннями.

Безперечно, що у сучасних умовах глобальних трансформацій (поширення епідемій, воєнних конфліктів, політичних змін, кліматичних зрушень, технологічних проривів та активних міграційних процесів) суттєво змінюються моделі зайнятості, характеристики робочих місць і кваліфікаційні вимоги до працівників.

Розглянемо вплив глобальних викликів на функціонування ринку праці.

Одним із таких викликів останнього десятиліття стала пандемія COVID-19. Її наслідком стало стрімке скорочення робочих місць у значній кількості секторів економіки, особливо у сферах обслуговування, туризму, транспорту та торгівлі. Обмеження ділової активності та локдауни змусили підприємства зменшувати чисельність персоналу або тимчасово зупиняти роботу. Тож, зниження виробничих обсягів і часткове припинення діяльності підприємств спричинили масове звільнення працівників. Серед них найбільшу частку склали молодь, жінки та особи з недостатнім рівнем цифрових компетентностей. Зростання пропозиції робочої сили на фоні обмеженої кількості вакансій посилило конкуренцію між претендентами.

Помітним явищем у період пандемії стало поширення дистанційних і гібридних форм зайнятості. Завдяки цьому багато компаній змогли продовжити діяльність і знизити ризики для здоров’я працівників. Проте, це загострило проблему нерівного доступу до цифрової інфраструктури, якісного інтернету та відповідних умов праці вдома. Варто зазначити, що пандемія прискорила цифровізацію державного управління та бізнес-процесів, зокрема автоматизацію документообігу, обслуговування клієнтів, логістики тощо. Це, звичайно, сприяло підвищенню ефективності, але одночасно створило бар’єри для людей, які не володіють необхідними цифровими навичками.

Іншою глобальною загрозою є війни та збройні конфлікти. Вони спричиняють масштабні внутрішні й зовнішні переміщення населення. Люди змушені залишати домівки та робочі місця внаслідок небезпеки, що призводить до суттєвих втрат для економіки та сегментів ринку праці в країнах походження і створює додаткове навантаження на ринки праці держав і регіонів, які приймають переміщених осіб. За інформацією Агентства ООН у справах біженців, станом на 17 квітня 2025 року у світі налічується 6,918 мільйона громадян України зі статусом біженців. З цієї кількості 6,358 мільйона перебувають у європейських країнах, а ще 560 тисяч – за межами Європи (рис. 2.11).

Рисунок 2.11 – Біженці з України зафіксовані в країнах Європи, тис осіб (станом на відповідну дату)

Джерело: [71]

Дослідження науковців [72-73] свідчать, що міграційні процеси спричиняють дисбаланси на ринку праці: у одних регіонах формується дефіцит кадрів, зокрема в критично важливих сферах(медичній, освітній, сфері обслуговування); в інших – надлишок робочої сили, що підсилює конкуренцію між шукачами роботи. Це може провокувати зниження заробітних плат, рівня соціального забезпечення та погіршення умов праці.

Тож, міграція є одним із головних соціальних процесів сучасності. Вона впливає на демографічний розвиток, структуру домогосподарств, ринок праці та соціальну політику. Для країн-реципієнтів мігранти часто становлять важливу частину економічно активного населення, компенсуючи дефіцит робочої сили. Міграція сприяє зростанню міжкультурних контактів, формуванню нових діаспорних спільнот, трансформації зайнятості та соціальних практик, збільшенню соціальних ризиків (культурні конфлікти, сегрегація, тіньова зайнятість). Для країн-експортерів робочої сили міграція приносить значні фінансові ресурси, однак сприяє депопуляції і втраті

висококваліфікованих кадрів. Тому важливими є політики реінтеграції та створення сприятливих умов для повернення мігрантів.

Збройні дії нерідко супроводжуються руйнуванням підприємств і критичної інфраструктури (транспортної, енергетичної, виробничої). Це спричиняє зупинку виробництва, призупинення діяльності бізнесу та, як наслідок, втрату робочих місць у постраждалих регіонах. Особливо вразливими в таких умовах є малі та середні підприємства, які часто не мають ресурсів для відновлення. Як наслідок, зазначають, що попит на робочу силу суттєво зменшується внаслідок неможливості працювати у зоні бойових дій, падіння попиту на продукцію та послуги, логістичних проблем і загальної невизначеності економічного середовища [75].

Для багатьох країн, зокрема тих, що розвиваються, важливим викликом стає «відтік мізків», який послаблює національний інноваційний потенціал. Водночас трудові мігранти формують значний обсяг грошових переказів, що підтримує добробут домогосподарств та економічну стабільність.

Соціальна нерівність є одним із найбільш дискусійних наслідків глобалізації. У міжнародних дослідженнях зазначається, що глобальні ринки створюють можливості для швидкого збагачення тих соціальних груп, які активно залучені до високотехнологічного сектору або міжнародної торгівлі. У той же час низькокваліфіковані працівники нерідко стикаються зі зниженням реальних доходів через конкурентний тиск, імпорт дешевих товарів та автоматизацію.

Глобалізація посилює процеси соціальної диференціації через нерівномірне зростання доходів у як країнах, що розвиваються, так і розвинених. Наприклад, протягом 1998-2014 років індекси Джині зросли на 29% у Сполучених Штатах, на 17% у Німеччині, на 14% у Великій Британії, на 11% у Японії та на 9% у Канаді та Італії [76]. Ця тенденція спростовує класичну теорію Кузнеця (1971) про те, що нерівність є поширеною в країнах з низьким рівнем доходу, але зменшується в країнах з високим рівнем доходу. За даними Стігліца [77], з 1980 по 2014 рік дохід 1% найбагатших

людей у Сполучених Штатах збільшився на 169%, а їхня частка в національному доході зросла з 10% до 21%. Як наслідок, середній клас у країні ставав дедалі більш розмитим. Кількість людей, які заробляють від 50 до 150% від медіанного національного доходу, зменшилась з 58% до 47% між 2000 і 2014 роками, причому 3,25% цієї категорії перейшли до класу з нижчим рівнем доходу.

Цей факт дозволяє деяким аналітикам припустити, що американське суспільство перетворюється на олігархію. Такі негативні тенденції становлять певну загрозу для розвинених країн, враховуючи, що більшість з них є демократіями, основою яких є середній клас.

Тож, серйозною проблемою залишається зростаюча соціальна диференціація у світі, яка характерна як для розвинених, так і для країн, що розвиваються. Незважаючи на відсутність прямого зв’язку між індексом глобалізації KOF та індексом глобальної нерівності, можна визначити, що високий рівень соціальної нерівності найчастіше зустрічається в країнах другої частини рейтингу глобалізації (з оцінками GI 50-60). Винятком є лише кілька країн Латинської Америки через вичерпність моделей розвитку. Крім того, Гонконг і Сінгапур є лідерами в економічній глобалізації, незважаючи на проблеми, пов'язані з їхніми соціальними аспектами. У 2024 році (рис. 2.12) Південна Африка, Бразилія та ОАЕ очолюють рейтинг країн з найбільшим індексом нерівності у доходах серед населення [78].

Тож, у глобальному масштабі спостерігається парадоксальна тенденція:

– між країнами нерівність зменшується, оскільки держави Азії, Латинської Америки та Східної Європи демонструють суттєве економічне зростання;

– всередині країн нерівність посилюється, особливо у державах з низьким рівнем соціального захисту.

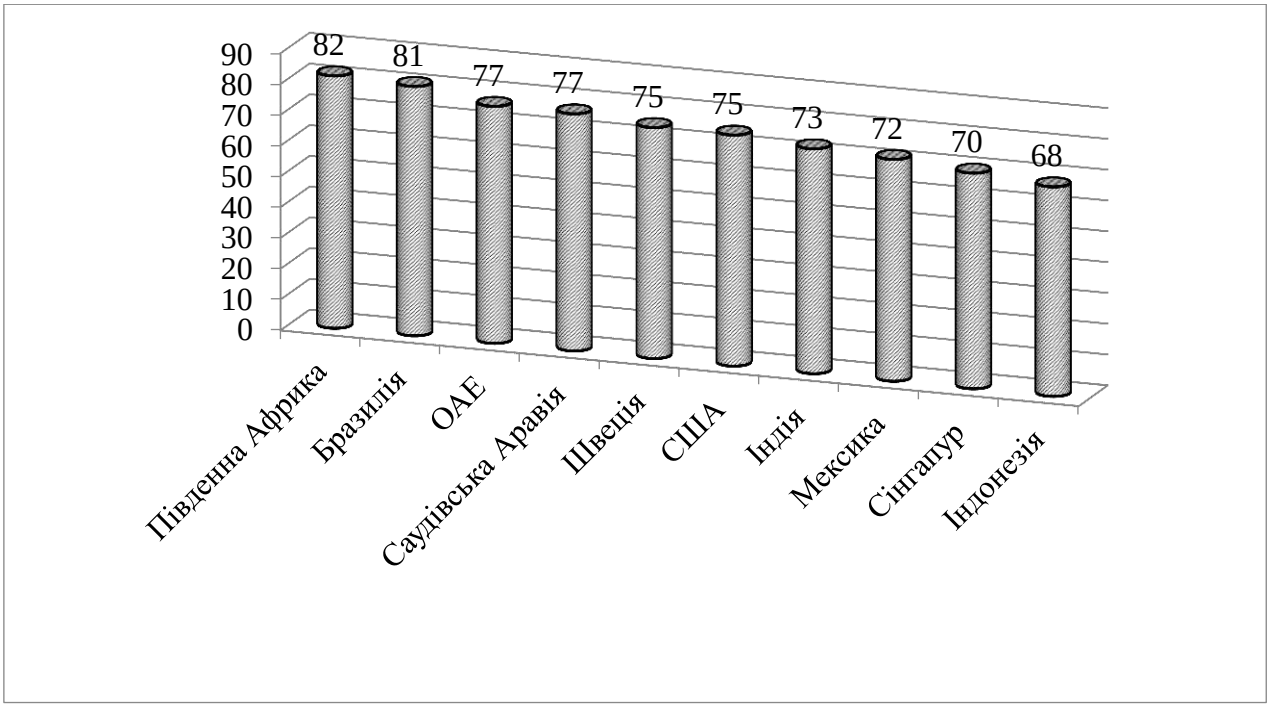

Рисунок 2.12 – ТОП-10 країн з найбільшою різницею у доходах між багатими та бідними, 2024 р

Джерело: побудовано автором на основі [78]

Міжнародні організації (Світовий банк, ООН, МОП) реалізують низку програм боротьби з бідністю, що сприяє покращенню добробуту найбільш уразливих груп населення. Розвиток глобальних соціальних стандартів (зокрема, Конвенцій МОП) сприяє розширенню прав працівників і підвищенню рівня соціальної справедливості.

Наступним аспектом дослідження є культурна глобалізація та зміни в соціальній ідентичності. Глобалізаційні процеси стимулюють формування багатошарового культурного простору, в якому локальні традиції переплітаються з глобальними тенденціями. Глобалізаційні процеси в культурній сфері проявляються через стрімкий розвиток комунікаційних мереж, поширення знань та формування нового ідеологічного дискурсу, у межах якого глобалізацію розглядають як необхідний етап на шляху до загального добробуту [67]. Поширення глобальних культурних впливів сприяло формуванню схожих моделей поведінки, стилю життя та споживчих практик у різних суспільствах.

Культурна глобалізація істотно впливає і на медіапростір. Наприклад, сучасні засоби масової інформації швидко поширюють інформацію про події й трагедії у будь-якому куточку світу, привертаючи увагу міжнародної спільноти та формуючи глобальне почуття солідарності. Крім того, «глобалізація медіа» спричинила посилення впливу великих корпорацій, які контролюють значну частину світового інформаційного простору, що підвищує ризики однобічності та маніпуляцій.

Глобалізація також трансформувала уявлення людей про належність до спільноти, сприяючи виникненню нових форм соціальної взаємодії, зокрема цифрових та віртуальних спільнот. Паралельно вона стимулювала культурний обмін, розвиток мистецьких напрямів, появу нових музичних стилів та гастрономічних фьюжн-течій.

Зростання усвідомлення глобальних культурних процесів спричинило підвищення уваги людей до умов виробництва товарів, які вони споживають, зокрема до екологічних стандартів, соціальної відповідальності та дотримання прав працівників.

Тож, можна виокремити позитивні ефекти культурної глобалізації:

– розширення можливостей міжкультурного діалогу;

– підвищення толерантності та обізнаності щодо культурного різноманіття;

– зміцнення глобальних норм прав людини, гендерної рівності, сталого розвитку.

Проте зростає загроза культурної уніфікації, коли локальні традиції та національні культурні коди відступають перед домінуванням глобальних продуктів (масова культура, міжнародні бренди, стандартизовані моделі поведінки). На жаль, такі процеси можуть викликати ідентифікаційну кризу та соціальну напруженість, особливо у багатонаціональних або постконфліктних суспільствах.

Тож, одним із ключових наслідків глобалізації є формування глобального інформаційного простору. Соціальні мережі, цифрові платформи

та сучасні медіа забезпечують миттєву комунікацію між людьми з різних країн. Це, звичайно, сприяє розвитку громадянського суспільства, підвищенню прозорості урядової політики, зміцненню освітніх та наукових обмінів. Однак зростає ризик поширення дезінформації, кіберзлочинності, інформаційних маніпуляцій і залежності від глобальних ІТ-корпорацій. Інформаційна відкритість створює нові виклики для соціальної безпеки, зокрема, вплив на політичні процеси та громадську думку.

Ще одним важливим соціальним ефектом глобалізаційних процесів є соціальна відповідальність бізнесу та глобальні стандарти регулювання. Поширення діяльності транснаціональних корпорацій стимулює розвиток стандартів корпоративної соціальної відповідальності. У багатьох країнах бізнес дедалі більше уваги приділяє соціальним, екологічним та етичним аспектам діяльності.

Відповідно до основних принципів корпоративної соціальної відповідальності, визначених Глобальним договором ООН, бізнес-організації зобов'язані дотримуватися таких ключових напрямів:

1. Права людини: підтримувати й поважати захист прав людини, закріплених на міжнародному рівні; уникати будь-якої причетності до порушень прав людини.

2. Трудові відносини: сприяти свободі об'єднань і визнавати право на колективні переговори; виступати проти всіх форм примусової праці; докладати зусиль для ліквідації дитячої праці; забезпечувати рівні можливості та викорінювати дискримінацію в сфері праці й зайнятості.

3. Довкілля: дотримуватися підходу обережності в екологічних питаннях; ініціювати дії, спрямовані на відповідальність за стан довкілля; сприяти поширенню та використанню екологічно безпечних технологій.

4. Протидія корупції: боротися з усіма формами корупції, зокрема здирництвом і хабарництвом.

Ці принципи слугують основою для створення етичного й відповідального бізнесу, що сприяє сталому розвитку суспільства та економіки [79].

Сьогодні глобалізація необмежується явищами наведеними вище. Важливим аспектом, що входить до глобалізації, є стан глобального навколишнього середовища з проблемами виснаження озонового шару, зменшення біорізноманіття, забруднення повітря і води, погіршення земель, екологічних катастроф, повеней, засух через зміни клімату, розливів нафти, утилізація відходів, розповсюдження ядерної зброї, вирубка лісів і так далі. Це також впливає на маси людей і, як наслідок впливу глобалізації на навколишнє середовище, може спричиняти потоки біженців та біженок [67]. Тож стандарти ISO 26000, Глобальний договір ООН та принципи сталого розвитку стали загальновизнаними орієнтирами для міжнародного бізнесу.

Отже, соціальний ефект глобалізації є багатогранним і неоднозначним. Він поєднує можливості для розвитку людського потенціалу, розширення соціальної мобільності та доступу до інформаційних ресурсів із ризиками зростання нерівності, культурної гомогенізації та посилення соціальних конфліктів.

Для мінімізації негативних наслідків уряди країн повинні реалізовувати комплексну соціальну політику, спрямовану на зміцнення людського капіталу, підтримку вразливих груп населення, розвиток інклюзивної моделі економічного зростання, захист культурної різноманітності, посилення інформаційної безпеки.

Отже, глобалізація сприяє економічному розвитку країн, хоча вона також створює певні виклики. Як наслідок, державам необхідно розробляти збалансовані стратегії, які враховують як можливості, так і ризики, пов’язані зі збільшенням взаємозв’язку. Одна із стратегій передбачає інвестування в інфраструктуру та технології, що дозволить країнам відкрити нові ринки та підвищити продуктивність. Друга важлива стратегія повинна бути спрямована на розвиток соціальних аспектів: інвестування в освіту та

підготовку кваліфікованої робочої сили, яка зможе стимулювати інновації та адаптуватися до викликів глобалізації. Ці заходи допоможуть вирішити проблеми зростання глобальної нерівності та скорочення безробіття, а також розвитку підприємництва. В результаті, комплексний підхід дозволить державам максимізувати переваги глобалізації, одночасно пом'якшуючи її негативні наслідки.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження у другому розділі кваліфікаційної роботи показало, що глобалізація виступає ключовою тенденцією сучасного економічного розвитку. Вона впливає як на світову економіку, так і на економічні процеси в окремих країнах. Глобалізація створює умови для інтернаціоналізації національних економік, активізує міжнародну торгівлю та відкриває можливості для інвестицій та трансферу технологій. Усі ці фактори сприяють економічному зростанню багатьох країн та відкривають величезні можливості для країн, що розвиваються. Вони отримують доступ до інвестицій та нових ринків і впроваджують нові технології у виробничі процеси, що дозволяє їм прискорити економічне зростання та отримати значні економічні вигоди як показують останні тенденції, глобалізація дозволила азійським країнам здійснити економічний стрибок та успішно конкурувати з розвиненими країнами. Наразі 4 з 10 провідних експортерів світу є азійськими країнами, і Китай витіснив Сполучені Штати з першого місця.

Незважаючи на наявні загрози, цифрова трансформація, поширення інноваційних технологій, зростання впливу ТНК та поглиблення взаємозалежності країн підтверджують незворотність інтеграційних процесів. Проте сучасні реалії вимагають модернізації традиційних моделей

глобального розвитку на користь більш стійких та екологічно відповідальних підходів, що гармонійно поєднують відкритість зі збереженням національних інтересів. У цьому контексті особливого значення набуває підвищення гнучкості та ефективності глобальних економічних інституцій, інвестування в розвиток людського капіталу, підтримка цілей сталого розвитку й поглиблення міжнародного співробітництва на принципах рівноправності, інноваційності та колективної відповідальності.

3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1 Вплив глобалізаційних процесів на економічний розвиток України та її національну безпеку в контексті євроінтеграції

Глобалізаційні процеси все більше впливають на розвиток сучасного світу, особливо на ті країни, які активно інтегруються у світову економіку. Україна, володіючи значним потенціалом і стратегічним розташуванням у центрі Європи, також відчуває суттєвий вплив глобалізації на свій економічний, політичний та соціальний розвиток. Це особливо важливо в контексті євроінтеграційних процесів, що нині є одним із ключових напрямів державної стратегії [34].

Глобалізація створює для України широкий спектр нових можливостей. Вільний доступ до світових ринків сприяє нарощуванню експорту, активнішому припливу іноземних інвестицій та залученню сучасних технологій. У межах євроінтеграції українські підприємства отримують шанс виходити на європейські ринки, що стимулює підвищення їхньої конкурентоспроможності, модернізацію виробничих процесів та впровадження інновацій. Тож, відкритість економіки дозволяє вітчизняним компаніям ефективніше використовувати зовнішні ринки збуту й технологічні можливості, що є важливим чинником розвитку таких галузей, як агропромисловий комплекс, металургія та ІТ-сфера.

Однією з головних переваг глобалізації для України є посилення її позицій у міжнародній конкуренції. Розширення участі в глобальній торгівлі сприяє тому, що українські підприємства можуть підвищувати рівень своєї продукції та займати вигідніші позиції на світових ринках. Вступ у європейську торговельну систему забезпечує доступ до масштабного

споживчого ринку ЄС і дає змогу конкурувати з провідними виробниками світу. Значну роль у цьому відіграє Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка відкрила нові можливості для українського експорту. За даними Європейської комісії, обсяги двосторонньої торгівлі після підписання угоди суттєво зросли, позитивно впливаючи на економічні показники держави.

Але, незважаючи, на численні переваги, глобалізація також породжує низку викликів для української економіки. Серед них, нерівномірність розподілу вигод між регіонами, що посилює соціальну напругу та загострює економічні диспропорції. Зростання конкуренції на внутрішньому ринку ускладнює становище малих і середніх підприємств, які нерідко не мають достатніх технологічних чи фінансових ресурсів, щоб витримати конкуренцію з транснаціональними корпораціями [80]. Окремим негативним наслідком є трудова міграція: значна частина кваліфікованих фахівців виїжджає за кордон у пошуках вищих стандартів життя, що створює ризики для національного ринку праці та демографічної стабільності.

Глобалізація впливає не лише на економічні процеси, але й на сферу національної безпеки. З одного боку, поглиблення співпраці з європейськими структурами зміцнює обороноздатності та розширює доступ до механізмів колективної безпеки. Але з іншого, посилення міграційних потоків, економічна відкритість та залежність від зовнішніх ринків роблять Україну більш вразливою до глобальних економічних і соціальних потрясінь.

Одним із помітних наслідків глобалізації є активізація зовнішнього інвестування в українську економіку (рис. 3.1). Іноземні інвестиції відіграють важливу роль у стимулюванні економічного зростання, створенні робочих місць, модернізації промисловості та розвитку інфраструктури. Залучення капіталу з-за кордону сприяє підвищенню рівня виробництва, зростанню ВВП та загальному покращенню добробуту населення.

Механізм забезпечення стійкого економічного розвитку передбачає орієнтацію української економіки на довгострокові пріоритети та трансформацію існуючих викликів у стратегічні завдання середньо- і

довгострокового характеру. Важливою умовою такого розвитку виступає ефективне управління інвестиційним кліматом на макрорівні. Проблематика активізації інвестиційних процесів в Україні перебуває у центрі уваги науковців, які аналізують чинники формування інвестиційного середовища, пропонують підходи до його діагностики та досліджують особливості інвестиційної діяльності на мікро-, мезо- і макрорівнях [81].

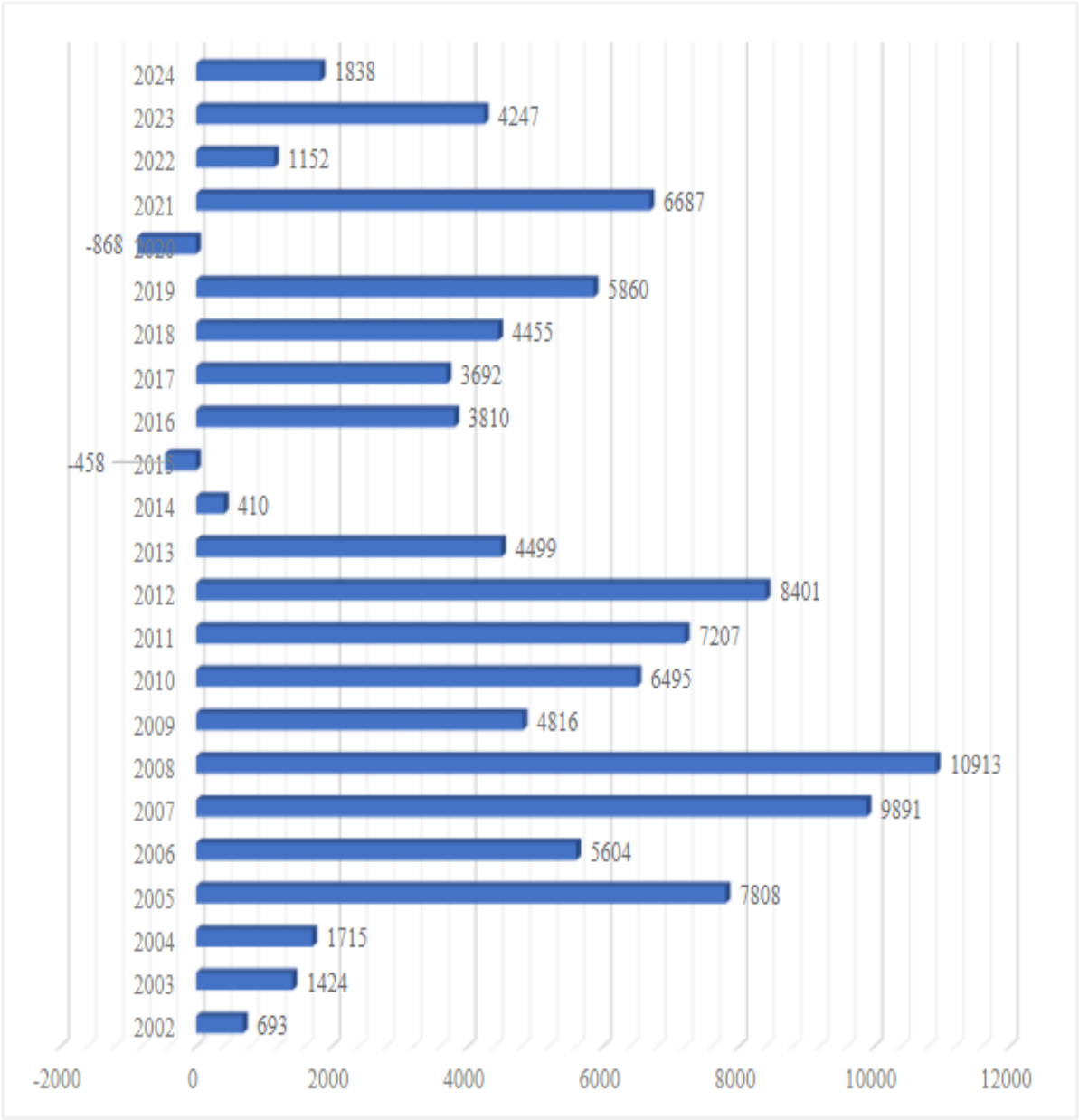

Рисунок 3.1 – Прямі іноземні інвестиції в Україні, 2002 р. по 1 квартал 2024 р., (млн дол. США)

Джерело: [82]

Для того щоб державна інвестиційна політика залишалася результативною в умовах сучасної економічної невизначеності, необхідно вдосконалюватия організаційно-економічний механізм інвестування. Зокрема, є потреба а розробці комплексної та ефективної концепції управління інвестиційним кліматом у національній економіці. Такий підхід має ґрунтуватися на систематичному моніторингу стану інвестиційного середовища в різних секторах економіки та критичному аналізі обсягів інвестицій у пріоритетні напрями розвитку.

Варто наголосити на тому, що глобалізація світової економіки виступає не лише як система вільної міжнародної торгівлі, а як стадія стрімкого розвитку продуктивних сил, що потребує формування нових моделей економічних взаємозв'язків на глобальному рівні. Спроби обмежити доступ іноземних товарів адміністративними засобами або створити неринкові переваги для національних виробників призводять до відповідних дій з боку інших країн. У результаті уряди часто не здатні забезпечити ефективні інструменти підтримки конкурентоспроможності національної продукції на світових ринках.

Функціонування ліберальної моделі світової торгівлі значною мірою залежить від розвитку технологій та сучасних фінансових інструментів. Хоча вона відкриває широкі можливості, водночас висуває жорсткі вимоги: конкуренція стає визначальним фактором економічного виживання. Мова йде не лише про банкрутство окремих підприємств, а про потенційне економічне виснаження цілих країн, що призводить до зниження рівня життя та трудової міграції населення. Подібні тенденції певною мірою простежуються й в Україні. Тому для збереження економічної стійкості та державного суверенітету необхідним є підвищення конкурентоспроможності національної економіки, як у сфері виробничих витрат, так і в залученні інвесторів.

При цьому обмеженість ресурсної бази України та домінування сировинної структури економіки зумовлюють її підвищену вразливість до

зовнішніх шоків. Протягом останніх десятиліть економічна ситуація, рівень доходів населення та фінансова стабільність країни значною мірою залежали від коливань світових цін на сировину. Сировинні корпорації часто не зацікавлені у розвитку внутрішнього ринку чи підвищенні доходів населення, а їхні застарілі виробничі потужності дедалі втрачають ефективність.

Відкритість економіки та залучення іноземних інвестицій, хоча й сприяють розвитку, водночас підсилюють залежність країни від зовнішніх економічних тенденцій. Глобальні кризи, зміни цін на енергоресурси та трансформації у світовій торговельній політиці можуть негативно впливати на українську економіку [83]. Енергетична залежність, зокрема від імпортованого природного газу, залишається однією з ключових загроз економічній безпеці, попри певні успіхи у диверсифікації джерел постачання.

Модернізація виробничих потужностей, упровадження інновацій та підвищення якості продукції є необхідними умовами для підвищення конкурентоспроможності українського бізнесу. Держава має активно інвестувати в науково-технологічний розвиток, адже інакше існує ризик збереження відставання від світових тенденцій, що може призвести до нереалізованості економічного потенціалу країни.

У сфері політичної безпеки глобалізація формує нові виклики. З одного боку, євроінтеграція сприяє зміцненню політичної стабільності та безпеки держави через поглиблення співпраці з країнами ЄС. З іншого, глобальні конфлікти, гібридні війни, кіберзагрози та інформаційні атаки посилюють ризики зовнішнього втручання у внутрішню політику України, що потребує адекватних механізмів реагування.

Європейська інтеграція визначає траєкторію реагування України на глобальні виклики, передбачаючи адаптацію законодавства до стандартів ЄС. Це сприяє покращенню інвестиційного середовища та зміцненню конкурентоспроможності економіки. Проте євроінтеграційний процес вимагає здійснення глибоких реформ у сфері економіки, управління та правосуддя, що є непростим завданням в умовах глобальної конкуренції.

Стабільність макроекономічних показників та підвищення ефективності державного управління є ключовими завданнями на цьому етапі.

Посилення державних інституцій і правової системи, боротьба з корупцією та модернізація правоохоронної й судової сфер є необхідними умовами підвищення стійкості країни до зовнішніх загроз [84].

Рух України в напрямі ЄС відкриває нові можливості для економічного розвитку та посилення національної безпеки. Водночас для забезпечення сталого прогресу необхідно зосередитися на таких напрямах:

– проведення структурних реформ, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та стабільності держави;

– інноваційно-технологічний розвиток, який дозволить утримувати та розширювати позиції на глобальних ринках;

– досягнення енергетичної незалежності шляхом зменшення залежності від зовнішніх ресурсів та розвитку власної енергетичної інфраструктури.

Важливим завданням для України залишається формування національної стратегії реагування на процеси глобалізації, спрямованої на подолання наявних диспропорцій та посилення її міжнародної ролі. Особливе значення при цьому має захист національних інтересів, адже саме вони визначають ефективність подальшої економічної інтеграції держави у світовий простір.

Низка глобальних тенденцій сьогодні безпосередньо впливає на економічні перспективи України, серед них:

– становлення багатополярної системи світового господарства з появою нових економічних центрів, передусім Китаю та Індії. Прогнози свідчать, що до 2050 р. Китай може значно випередити США, перевищивши позначку у 30,6 трлн дол. США;

– послаблення впливу традиційних міжнародних інституцій, зокрема ЄС, та зростання ролі G7 і G20, які об’єднують лідерів світової економіки;

– збільшення потреби у глобальному фінансуванні;

– фінансіалізація світової економіки, що стала однією з причин глобальної фінансової кризи та зумовила переорієнтацію економічної політики на значні обсяги кредитування та поширення боргових інструментів;

– перенесення виробництва у країни, що розвиваються;

– активний перехід до екологічно безпечних та ресурсозберігаючих технологій, що стають новим стандартом розвитку [85].

Порівняно зі світовими показниками рівень глобалізації України (72,97, 47 позиція у рейтингу за 2024 рік) дає підстави відносити її до країн із перехідним типом економіки. Розвиток аналітичних центрів та дослідницької інфраструктури є необхідною умовою для формування прогнозів і сценаріїв подолання наявних проблем. Відкритість до співпраці з міжнародними організаціями також сприяє зміцненню позицій України в глобальному просторі.

Одним із перспективних напрямів інтеграції є зближення з основними глобальними центрами впливу. Вступ до ЄС та НАТО, незважаючи на потенційні ризики, створює нові можливості для модернізації економіки та підвищення рівня національної безпеки.

Підвищення відкритості української економіки в умовах євроінтеграції передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на адаптацію внутрішньої політики до вимог ЄС (рис. 3.2). Зокрема, підвищення експортного потенціалу можливе завдяки відкриттю нових ринків збуту та розширенню присутності українських товарів і послуг на європейському ринку.

Посилення глобалізаційних процесів також загострює проблему збереження національної ідентичності, що спонукає багато держав до застосування протекціоністських заходів у зовнішньоторговельній, інвестиційній та міграційній сферах. Це, своєю чергою, підвищує рівень геополітичної напруженості та потребує формування нових механізмів міжнародної економічної стабілізації.

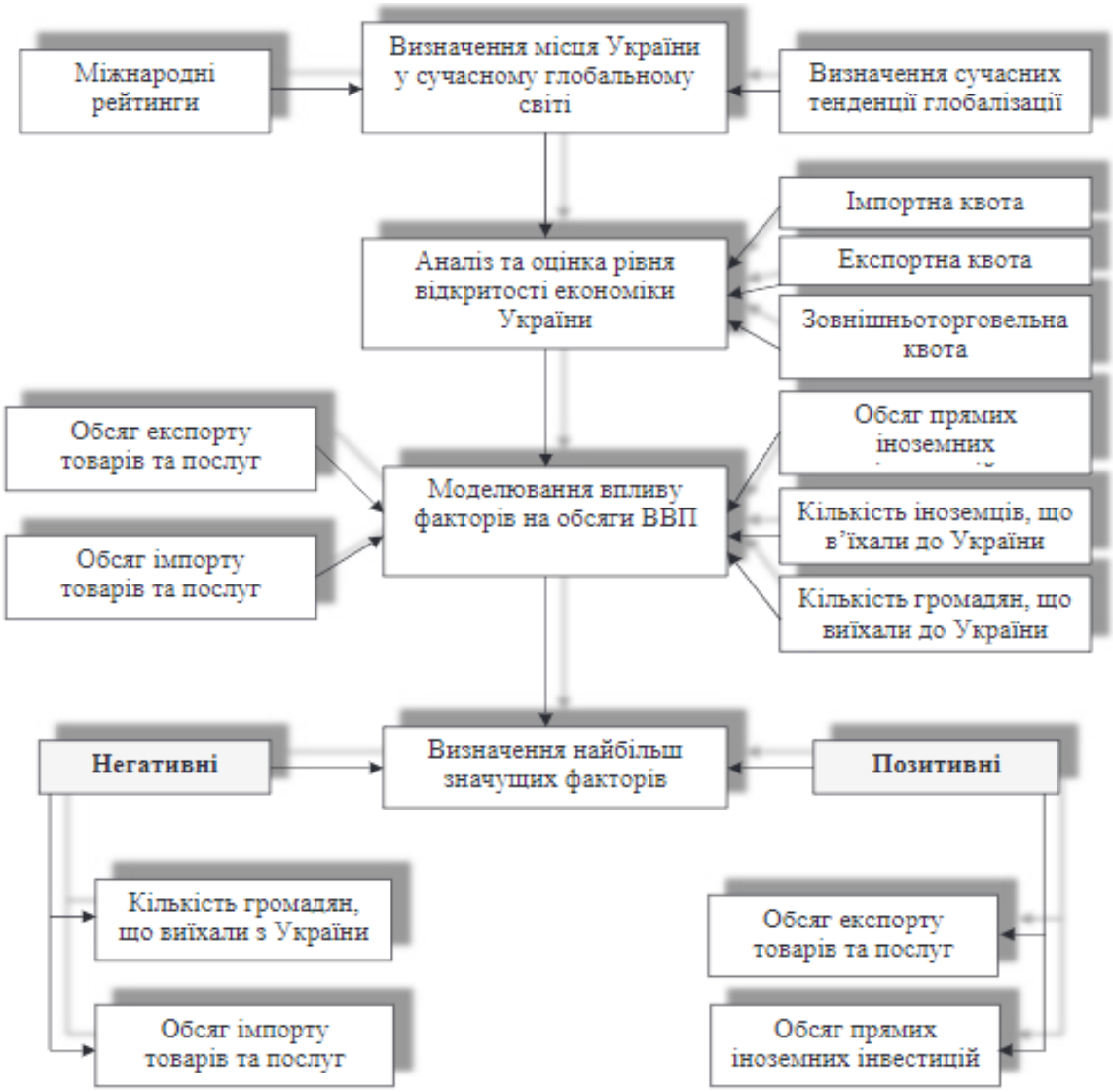

Рисунок 3.2 – Заходи щодо підвищення рівня відкритості економіки України в контексті її євроінтеграції

Джерело: [82]

Тож, глобалізація значно змінює структуру ринків, сприяє концентрації високих технологій у найбільш розвинутих країнах та посилює нерівномірність розвитку. Водночас сировинні та екологічно небезпечні виробництва переміщуються до менш розвинених держав, що поглиблює їх залежність від міжнародних ринків. У цих умовах країни створюють міжнародні коаліції для захисту своїх економічних інтересів та посилення стійкості до глобальних криз.

Для України важливо не лише модернізувати основні фонди, а й комплексно вирішувати соціально-економічні проблеми та формувати інноваційний тип розвитку, що ґрунтується на впровадженні сучасних технологій. Конкурентоспроможність держави визначається рівнем економічної свободи, якістю управління, людським капіталом, масштабами зовнішнього фінансування та рівнем корупції.

Низка глобальних криз (енергетична, продовольча, фінансова, політична, інституційна й військова) створює складні та нестабільні умови для розвитку країни. Саме тому вплив глобалізації на економіку України є багатовимірним і суперечливим.

До позитивних наслідків належать:

– можливість активної участі у міжнародному діалозі щодо регулювання економічних відносин;

– зниження витрат на зовнішньоекономічну діяльність;

– підвищення конкурентоспроможності української продукції;

– розширення співпраці з ЄС.

Водночас існують і негативні наслідки, такі як зростання економічної залежності, ризики політичної нестабільності та соціальні напруження. Країна або її регіони не здатні повністю адаптуватися до глобальних процесів, що спричиняє конфлікти, зокрема етнічні та соціальні. Глобалізація не лише поглиблює взаємозалежність держав, але й обмежує їхній суверенітет, знижує можливості контролю над потоками капіталу, технологій та впливом недержавних акторів. Найбільші труднощі виникають у країнах, культура яких відрізняється від західної та не завжди відповідає вимогам глобальної економіки.

Загалом глобалізація є закономірним та незворотним процесом, що докорінно трансформує світову економіку, формує нові соціально-економічні системи та інтегрує регіональні об’єднання у єдиний глобальний простір.

3.2 Стратегія економічного розвитку держави в умовах глобалізації

Однією з актуальних проблем формування економічної стратегії розвитку будь-якої держави в контексті економічної глобалізації є скорочення розриву між національною економікою та передовими країнами світу. Перед державою стоїть завдання не лише забезпечення сталого зростання в довгостроковій перспективі, але й якісних трансформацій економіки – формування ефективної інституційної системи, розвиток передових технологій, диверсифікація економіки на противагу «односторонній» спеціалізації тощо. Реалізація цих пріоритетів полягає у пошуку довгострокової стратегії економічного зростання в умовах глобалізації.

Розробка стратегії зростання в контексті глобалізації враховує внутрішній економічний потенціал, визначає найбільш ймовірний профіль спеціалізації економіки держави, а також глобальні тенденції розвитку.

Отже, основними напрямками економічної стратегії держави є:

1) створення стратегії розвитку держави, в якій визначаються концепція обраної стратегії, цілі, завдання, програма дій, основні критерії оцінки якості реалізованої стратегії, можливі сценарії розвитку ситуації на світовому ринку;

2) коригування тактичних рішень з основних напрямків економічної політики відповідно до обраної стратегії, враховуючи можливі та передбачувані сценарії розвитку та економічний потенціал на кожному етапі стратегії розвитку держави;

3) контроль відповідності результату рішень основним критеріям (економічній, соціальній, фінансовій) ефективності державної стратегії.

На етапі розвитку світової економіки, будь-яка держава стратегічно зацікавлена у збереженні стабільних позицій, а також у зростанні показників соціально-економічного та фінансового розвитку.

Етапи розробки економічної стратегії держави в контексті глобалізації можна представити на схемі (рис. 3.3).

Рисунок 3.3 – Етапи розробки економічної стратегії держави в контексті глобалізації

Джерело: побудовано автором на основі [86]

Ця схема розробки економічної стратегії держави в контексті глобалізації показує нам етапи ефективної реалізації політики крізь призму динамічного розвитку та означає, що обрана стратегія залежатиме від здатності досягати стратегічних пріоритетів.

Конкурентна стратегія економічного зростання національної економіки визначає не лише позитивну тенденцію основних макроекономічних показників розвитку (в даному випадку ефективність стратегії зростання), але

й забезпечує конкурентоспроможність країни у світовій економіці, що дозволяє їй відрізнятися від конкурентів.

У найзагальнішому вигляді алгоритм обґрунтування стратегії економічного зростання держави в умовах глобалізації включає наступні напрямки:

1) оцінка тенденцій у світовій економіці;

2) оцінка економічного потенціалу держави, можливого профілю спеціалізації національної економіки у світовій економіці;

3) обґрунтування концепції конкурентної стратегії зростання;

4) оцінка ефективності стратегії з точки зору її впливу на вирішення внутрішніх проблем соціально-економічного розвитку держави;

5) оцінка ефективності стратегії в контексті підвищення конкурентоспроможності держави у світовій економіці;

6) формування економічної політики, спрямованої на реалізацію конкурентної стратегії.

Конкретизація стратегічних цілей держави у сфері економіки – це економічна тактика або політика. Вона здійснюється за такими основними напрямками, як:

– структурна політика (спрямована на зміну макроекономічних пропорцій між кінцевим споживанням та валовим нагромадженням, державними доходами та витратами, секторальними структурами економіки);

– соціальна політика (політика у сфері соціальних послуг, перерозподілу доходів, підтримки певної, найменш захищеної частини населення);

– інвестиційна політика (спрямована на визначення необхідного обсягу інвестицій та їх джерел);

– цінова політика (спрямована на регулювання споживчих ринкових цін та цін виробників);

– фінансова політика (у сфері формування та використання державних фінансових ресурсів, контроль за цільовим використанням коштів державного бюджету);

– грошово-кредитна політика у сфері грошового обігу та кредиту.

Економічна стратегія розвитку в умовах глобалізації дозволяє державі: по-перше, отримати уявлення про стан економіки та рівень вирішення економічних проблем у будь-який момент часу; по-друге, проектувати на майбутнє існуючі тенденції розвитку макроекономічних відносин; по-третє, окреслити стратегічні цілі, яких мають досягти відповідні суб'єкти; по-четверте, пов'язати цілі з обсягом та структурою всіх видів ресурсів, необхідних для їх досягнення; по-п'яте, забезпечити комплексне, скоординоване включення фіскальних та монетарних інструментів у механізм досягнення стратегічних цілей; по-шосте, це дає змогу виробничим організаціям держави отримати уявлення про ситуацію на внутрішньому та світовому ринках та тенденції на них.

Економічна стратегія країни завжди передбачає співвідношення цілей та засобів економічного розвитку в довгостроковому аспекті її політики. Це особливо важливо для країни, яка здійснює великі зміни. Ключове місце в тлумаченні економічної стратегії відводиться її цілям, спів мірним із засобами їх досягнення.

Не менш важливим її параметром є час реалізації цілей, який повинен охоплювати досить тривалий період, а також певний простір економічних процесів. Звичайно, цілі, які ставить перед собою країна, мають ключове значення для характеристики економічної стратегії. Ці цілі не можуть бути довільними, вони повинні відповідати потребам суспільства на певному етапі його розвитку. Досвід розвинених країн показує, що як економічні цілі уряду можна визначити різноманітні завдання та показники, проте вони завжди мають у тій чи іншій мірі набір завдань такого роду: економічне зростання, повна зайнятість, економічна ефективність, стабільний рівень цін,

економічна свобода, справедливий розподіл доходів, економічна безпека, торговельний баланс.

Головною проблемою формування економічної стратегії зазвичай є уточнення та обмеження наборів завдань та ранжування пріоритетів серед обраних цілей. Водночас цілі постійно співмірні із засобами їх досягнення. Фактично, цілі та засоби взаємозалежні та можуть навіть мінятися місцями. Таким чином, завдання формування ринку в контексті наших розглядів є радше засобом реалізації економічної стратегії країни, ніж її метою. Однак його можна розглядати як складову мети, якщо вказати якісні параметри того, що називається ринком, а також чітко пов'язати це з термінами.

Для України реалізація стратегії економічного розвитку також має сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників, стандартів та якості життя та закласти основу для сталого економічного зростання. Вибір відповідної стратегії економічного розвитку держави є не простим відображенням теоретичної концепції, а результатом реалізації принципів та засад, що залежать від національних особливостей кожної країни та відповідають національним традиціям. Саме тут формуються конкурентні переваги країни.

У цьому контексті розглядається підхід В. Лагутіна [87], який визначає п'ять елементів моделі формування та реалізації економічної політики, серед яких: адекватність екологічної політики, розробка та реалізація економічної політики, отримання результатів та, перш за все, виявлення розбіжностей між очікуваними результатами. Водночас, вчений зазначає, що в умовах незбалансованої економіки держава у більшості випадків не має необхідних інструментів, які можуть дати швидкий позитивний ефект. Враховуючи сучасні економічні тенденції, необхідно розрізняти внутрішні та зовнішні прояви формування стратегії економічного розвитку в контексті викликів глобалізації.

До внутрішніх факторів належать ті, що виявлені в процесі інтернаціоналізації (імпорт товарів, послуг, капіталу, трудова імміграція), та

зовнішні – прояви взаємодії в умовах глобалізуючого середовища (експорт товарів, послуг, капіталу, трудова еміграція).

Сучасна модель соціально-економічного розвитку України повинна враховувати виклики глобалізації, на основі яких формуються стратегічні пріоритети економічного розвитку України. У світлі сучасних глобалізаційних викликів та нового етапу економічного розвитку України зростає важливість наукового обґрунтування національних економічних стратегій та формування ефективної державної економічної політики на їх основі.

Важливо сформувати нове бачення вибору стратегій економічного розвитку, яке буде базуватися на наукових знаннях, існуючих закономірностях сучасного економічного розвитку та чіткому розумінні можливостей випереджаючого розвитку. Вибір стратегії економічного розвитку в контексті глобалізації вимагає теоретичного розуміння сутності цього явища, його впливу, визначення їхнього місця в системі макроекономічного розвитку.

Нові зовнішні виклики для України в контексті глобалізації та подальшої інтеграції країни у світову економіку включають як потенційні вигоди, які слід прагнути максимізувати, так і серйозні ризики та загрози, що потребують цілеспрямованих дій, щодо їх виявлення, пом’якшення та нейтралізації. Стратегія економічного розвитку держави повинна полягати в ефективній інтеграції економіки в глобалізацію, що забезпечує максимальне використання отриманих переваг та мінімізацію неминучих ризиків на користь успішного економічного розвитку.

Наслідки трансформації економічної системи в Україні порушили питання вибору та обґрунтування напрямків її подальшого розвитку економічної стратегії. Для того щоб українська економіка змогла ефективно адаптуватися до динамічних умов глобального розвитку та максимально використати його потенційні переваги, необхідно реалізувати комплекс стратегічних заходів, зокрема:

– розширення експорту товарів і послуг, що дозволить національним компаніям активніше виходити на світові ринки та залучати зовнішні інвестиції; для цього важливо підвищувати якість продукції та рівень конкурентоспроможності;

– залучення іноземних інвестицій, які сприятимуть модернізації виробництва, впровадженню сучасних технологій та зростанню продуктивності праці;

– інвестиції в освіту, науку та інноваційну сферу, що забезпечать відповідність економіки вимогам глобального ринку праці та стануть основою довгострокового економічного зростання;

– підтримка малого та середнього бізнесу, адже МСП формують значну частку зайнятості, сприяють інноваційному розвитку та виступають важливим драйвером економічної активності;

– реформування податкової, митної та регуляторної системи, що створить сприятливіші умови для ведення бізнесу та підвищить конкурентоспроможність економіки;

– зміцнення фінансової системи та підвищення її стійкості, що є необхідною передумовою стабільного функціонування економіки в умовах глобальних ризиків;

– укладання взаємовигідних торговельних угод, які забезпечать кращий доступ українських товарів до зовнішніх ринків та сприятимуть зростанню експорту.

Реалізація зазначених стратегічних напрямів створить передумови для ефективного використання можливостей глобалізації, забезпечить стале економічне зростання та сприятиме підвищенню добробуту населення України. Тож, враховуючи зміни, що відбуваються в країні, спостерігається утвердження економічної моделі розвитку зі зростанням глобалізаційних викликів та складними державними функціями.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі кваліфікайної роботи досліджено стратегічні напрями розвитку національних економік в умовах глобалізації. З'ясовано, що глобалізація суттєво впливає на економічний і політичний розвиток України, відкриваючи нові перспективи для виходу на світові ринки, залучення іноземного капіталу та впровадження сучасних технологій. Водночас цей процес супроводжується низкою серйозних викликів, серед яких, посилення соціальної нерівності, міграція висококваліфікованих фахівців та загрози національній безпеці.

За таких умов Україна має адаптувати свою економічну політику до вимог глобалізованого світу, забезпечуючи макроекономічну стабільність, розвиток інноваційної сфери та зміцнення енергетичної незалежності. Поглиблення реформ у сферах економіки, судової влади та державного управління є ключовими для зміцнення позицій країни на міжнародній арені. Для підвищення рівня національної безпеки та прискорення економічного зростання важливим напрямом є інтеграція до європейських інституцій, що відкриває доступ до нових ринків і технологічних можливостей, проте одночасно потребує масштабної модернізації та реформ.

Таким чином, ефективне включення України у глобальні процеси можливе лише за умови всебічного вирішення внутрішніх проблем і активної участі у міжнародному економічному співробітництві.

ВИСНОВКИ

У даній роботі досліджені теоретичні засади та особливості впливу глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів, оцінено її ключові наслідки для світової економіки та окремих країн, та розроблено практичні рекомендації щодо стратегії економічного розвитку держави в умовах глобалізації. За результатами дослідження сформовано такі висновки.

1. Вивчення широкого кола наукових підходів, концепцій і трактувань терміна «глобалізація» дозволяє дійти висновку, що це явище має багатовимірний і комплексний характер. Йому притаманні тісне переплетення та взаємний вплив суспільних, економічних, політичних та інших процесів на глобальному рівні. Дослідники неодноразово намагалися визначити часові межі виникнення глобалізації й окреслити її основні етапи, однак запропоновані ними підходи суттєво різняться, інколи доповнюючи або суперечачи один одному. Унаслідок цього сьогодні немає єдиного загальноприйнятого визначення глобалізації, так само як і чітко встановленого історичного моменту її зародження.

2. Проведений аналіз основних теоретичних підходів і концептуальних моделей свідчить про суттєві відмінності у розумінні сутності, структури та механізмів глобалізаційних процесів: від повного заперечення самого факту їх існування до трактування глобалізації як ключового чинника світового розвитку. Така інтерпретаційна розбіжність доводить, що глобалізація є складним, багатовимірним і внутрішньо суперечливим феноменом.

3. Визначено, що глобалізація є одним із потужних чинників трансформації сучасних економічних систем. Вона створює широкі перспективи для зростання та модернізації, проте водночас породжує низку викликів, що потребують виважених управлінських рішень. Успішна адаптація держав і бізнесу до глобалізаційних умов передбачає здатність

раціонально використовувати її переваги, водночас мінімізуючи можливі ризики та небажані наслідки. Лише завдяки продуманій, збалансованій стратегії й відповідальній економічній політиці можна забезпечити максимізацію позитивних ефектів глобалізації та обмежити її негативний вплив.

4. У процесі наукового дослідження виявлено, що у XXI столітті глобалізація істотно змінила свій характер під впливом технологічних інновацій, соціально-економічних зрушень, екологічних загроз та зростаючої геополітичної напруженості. Тому сучасний етап розвитку характеризується не лише подальшим розширенням світової торгівлі, зміцненням інтеграційних процесів і поглибленням взаємозалежності між країнами, а й формуванням нових тенденцій, які визначають траєкторію еволюції глобальної економіки. Такими тенденціями є цифровізація та технологічні інновації, урбанізація та концентрація продуктивності у глобальних агломераціях, посилення нерівності та дисбалансів глобального розвитку, геополітична нестабільність та перебудова глобальних виробничих ланцюгів, посилення протекціонізму та зміна торговельної архітектури, екологізація світової економіки та підвищення ролі ESG-орієнтованого розвитку

5. У роботі проаналізовано вплив глобалізації на економічні показники країн світу. Аналіз показав, що глобалізація та економічний розвиток сучасних країн нерозривно пов’язані через низку своїх ключових особливостей. У економічному вимірі глобалізація проявляється через лібералізацію міжнародної торгівлі, активне переміщення капіталу, посилення ролі транснаціональних корпорацій та стрімке розповсюдження інновацій і технологій у світовому масштабі. Лібералізація торгівлі відкриває ринки для країн, а їх підприємства отримують доступ до ширшого спектру ресурсів за нижчими витратами. Як результат, вони підвищують ефективність виробництва та конкурентоспроможність. Відкриваючи філії в різних країнах, ТНК створюють мережі, що сприяють розвитку зв’язків між країнами, регіонами та континентами. Разом із цим глобалізація

супроводжується загостренням конкуренції, поглибленням соціально-економічної нерівності та зростанням вразливості національних економік до глобальних шоків і кризових явищ.

6. У процесі наукового дослідження виявлено, що глобалізація має подвійний вплив. З одного боку, вона сприяє культурному діалогу, підвищенню добробуту населення, розширює доступ до освіти, технологій та інформації. З іншого, її ефекти проявляються нерівномірно: у ряді країн глобальні трансформації можуть посилювати соціально-економічні диспропорції, спричинювати втрату культурної самобутності чи створювати ризики для національного суверенітету. Таким чином, глобалізація є однією з провідних рис сучасного етапу розвитку світової спільноти. Вона відкриває значні можливості, але водночас формує комплекс викликів, що потребують уважного аналізу, міжнародної координації та ефективних механізмів регулювання з метою мінімізації потенційних загроз

7. З'ясовано, що глобалізаційні процеси суттєво впливають на економічний розвиток України, породжуючи як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вони створюють нові можливості для зростання завдяки розширенню міжнародної торгівлі, залученню іноземних інвестицій та активному технологічному обміну. Надходження зовнішнього капіталу сприяє формуванню нових робочих місць і підвищенню добробуту населення. Однак, з іншого боку, глобалізація загострює розрив між економічно розвинутими країнами та державами, що розвиваються, ускладнюючи конкуренцію й послаблюючи позиції внутрішнього ринку України. Нерівні умови конкурентної боротьби здатні стимулювати ріст тіньової економіки, посилювати корупційні ризики та поглиблювати соціально-економічну нерівність. У контексті сучасних викликів, зокрема війни в Україні, глобалізаційні процеси висувають додаткові вимоги до державної політики. Це зумовлює необхідність формування стратегічних підходів, спрямованих на забезпечення економічної стійкості, соціальної стабільності та ефективної інтеграції у світове економічне середовище.

8. Визначено, що алгоритм обґрунтування стратегії економічного зростання держави в умовах глобалізації включає такі напрямки: оцінка тенденцій у світовій економіці; оцінка економічного потенціалу держави, можливого профілю спеціалізації національної економіки у світовій економіці; обґрунтування концепції конкурентної стратегії зростання; оцінка ефективності стратегії з точки зору її впливу на вирішення внутрішніх проблем соціально-економічного розвитку держави; оцінка ефективності стратегії в контексті підвищення конкурентоспроможності держави у світовій економіці; формування економічної політики, спрямованої на реалізацію конкурентної стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. СОТ закликає відновити тренд на глобалізацію. Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації. 2023. URL: https://uisgda.com/ua/sot-zaklikae-vidnoviti-trend-na-globalizaciyu.html

2. Globalization is irreversible and not an option – Kofi Annan. International Chamber of Cjmmerce. 1999. URL: https://iccwbo.org/news-publications/news/globalization-is-irreversible-and-not-an-option-kofi-annan/

3. Чубко Т. П. Глобалізація: поняття, вплив на сучасні державу і право. Форум права. 2010. № 1. С. 396–405. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10htpdip.pdf

4. Тігіпко С.Л. Інтеграційний розвиток економіки України в умовах глобалізації світових товарних і фінансових ринків. Вісник УАБС НБУ. 2004. №2 (17). URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e6adbf56-0691-4421-bf89-1eec08c80af4/content

5. Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Globalizaciya

6. Лукашевич В. М. Глобалістика : навч. посіб. 2-ге вид., доп. та виправл. Львів : Новий світ-2000, 2020. 440 с.

7. Карасьова Н.А. Глобалізація світового господарства та її сучасні характеристики. Інноваційна економіка. 2015, випуск 1. С. 28-32.

8. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності в Україні / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

9. Рудніченко Є. М., Гавловська Н. І., Гавловська В. І. Глобалізація, імпортозаміщення та економічна безпека держави: взаємовплив і взаємозалежність. Бізнесінформ. 2018, випуск 4. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-4_0-pages-26_32.pdf

10. Working for a Better Globalization -- Remarks by Horst Köhler, Managing Director, IMF. INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2002. URL: https://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/28/04/53/sp012802

11. Ефективність державного управління /Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг. ред. І. Роспутенка. Київ: Вид-во «К.І.С.», 2002. 420 с.

12. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с. URL: https://surl.li/kqfach

13. Chibuikem O.P. Globalization process in the modern world challenging the national economy advancement and development. Public Administration, Auchi Polytechnic, Edo State, Nigeria. 09 December 2022. URL: https://surl.li/vzhugg

14. Number of internet and social media users worldwide as of October 2025. Statista. URL: https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/?srsltid=AfmBOopEgNol0PViBxeZOr8GymrNo8VfIjlJLjWGcDkYE_krn1cPpuG_

15. World Tourism Barometer. URL: https://www.untourism.int/un-tourism-world-tourism-barometer-data

16. Hirst P., Thompson G. Globalization and the future of the nation state. Economy and Society. URL: https://doi.org/10.1080/03085149500000017

17. Lauder H., Brown P., Dillabough J., Halsey A. Education, Globalization and Social Change. Oxford, University Press. New York. 2006. P. 1212

18. Радзієвська С. О. Глобальна економіка. Курс лекцій. Київ: «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. 344 с.

19. Крижан Є.О. Історичні аспекти та сучасні особливості глобалізаційних процесів в економіці України. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 7. 2015. URL: http://global-national.in.ua/archive/7-2015/09.pdf

20. Mohapatra P. Theories Of Globalisation: Exploring Their Influence On The Socioeconomic And Political Development Of Nation States. URL: https://www.legalserviceindia.com/legal/article-13680-theories-of-globalisation-exploring-their-influence-on-the-socioeconomic-and-political-development-of-nation-states.html#google_vignette

21. Паустовська Т.І. Еволюція теорій глобалізації та їх сучасний контекст. Бізнес-навігатор. Випуск 2 (63), 2021. URL: https://doi.org/10.32847/business-navigator.63-2

22. Tang H. A Theory of Globalization Evolution: History of and Reflections on Globalization over the Past Two Centuries. 2020. URL: https://surl.li/hvmifu

23. Root Hilton L. The Evolutionary Theory of Globalization: Interaction, Co-Evolution and Specialization As Sources of Diversity in Highly Interconnected Societies (January 16, 2016). URL: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2716646

24. Зварич Р. Етимологія, теорія, концептуалізація та вимір глобалізації. Журнал європейської економіки. Том 15 (№4), 2016. С. 407-423.

25. McLuhan M., Gordon W. T. Understanding media: The extensions of man. Seoul : Communication Books, 2011. 460 p.

26. Зварич Р. Є. Теоретико-методологічні основи процесів альтерглобалізації. Журнал європейської економіки. 2015. Т. 14, № 4. С. 422–437.

27. Held D., McGrew A. G. Globalization Theory: Approaches and Controversies. Cambridge : Polity, 2007. 288 p.

28. Wallerstein I. Globalization or the Age of Transition. International Sociology. 2000. Vol. 15 (2), № 6. P. 249–265.

29. Huntington S. P. The clash of civilizations and the remarking of world order. London : The Free Press, 2002. 370 p.

30. Robertson R. The three waves of globalization: A history of a developing global consciousness. Nova Scotia : Fernwood Pub, 2003. P. 7–11.

31. Осіпова Л. Вплив глобалізації на сучасні економічні моделі: нові виклики та можливості. Економіка та суспільство. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/385121323_VPLIV_GLOBALIZACII_NA_SUCASNI_EKONOMICNI_MODELI_NOVI_VIKLIKI_TA_MOZLIVOSTI

32. Гетманець О. П., Коробцова Д. В., Єжелий Ю. О. Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). Академічні візії. 2023. № 20. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35cea810-1e85-4730- 92c2-73e4dde869cf/content

33. Томашук І. В. Вплив глобалізаційних процесів на сучасні економічні системи. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2022. № 1 (59). С. 153-165.

34. Бевз Т. Вплив глобалізації на утвердження національної ідентичності в умовах війни: виклики і загрози. Українознавство. 2022. № 3 (84). С. 8-26.

35. Гірман А. П., Гвоздов Б. Ю., Брусенцева А. С. Формування стратегії розвитку України в умовах глобалізації. Регіональні студії. 2021. № 24. С. 116-122.

36. Онишко С., Бєлін В. Актуалізація і динаміка розвитку деглобалізаційних процесів та їх впливу на формування економічної політики. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2022. № 2. С. 66-80.

37. Лясота А. Є. Глобалізаційні процеси в сучасному світі та Україні: політичні ризики та перспективи. Регіональні студії. 2020. № 23. С. 32-37.

38. Томашук І. В., Томчук О. Ф., Гиренко Ю. В. Розвиток міжнародних економічних відносин в умовах гло-балізації. Економіка,

фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2021. № 2 (56). С. 197-212.

39. World GDP. TRADING ECONOMICS. URL: https://tradingeconomics.com/world/gdp

40. OECD Digital Economy Outlook. 2024. URL: https://surl.li/xnmmmi

41. Statista. Internet penetration worldwide 2025. URL: https://www.statista.com/statistics/325706/global-internet-user-penetration/?srsltid=AfmBOoqUFwM8BHJMi8TPtj7eIUQCQ8V2_0dCzlSyVESORXVoAclAXepm

42. Digital Economy Report 2024. UNCTAD. URL: https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024

43. United Nations. World Urbanization Prospects 2025: Summary of Results. 2025. № 12. New York: United Nations. URL: https://population.un.org/wup/assets/Publications/undesa_pd_2025_wup2025_summary_of_results_final.pdf

44. Schober G. Urban Development and Resource Efficiency. – 2021.

45. UN Sustainable Development Goals Report 2023. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/

46. World Bank Poverty and Inequality Report 2024. URL: https://pip.worldbank.org/

47. KOF Globalisation Index Report 2024. URL: https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html

48. Global economic outlook. 2024. URL: https://www.apceo.org/NewShow.Asp?ClassID=18&ArticleID=1947

49. OECD Economic Outlook, Interim Report September 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook-interim-report-september-2025_67b10c01-en.html

50. Хомутенко Л.І., Дробот В.Д. Глобалізаційні тенденції в контексті світового економічного розвитку: нові виміри. Держава та регіони. Серія:

Економіка та підприємництво, 2025 р., № 2 (136). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2025/2_2025/11.pdf

51. World Trade Statistics 2024. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statistics2024_e.htm

52. Ярмак О.В., Черняєва А.О. Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі та глобалізації. Інфраструктура ринку. 2020. Випуск 43. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2020/43_2020_ukr/9.pdf

53. Кудіна О.Ю. Розвиток електронної торгівлі в умовах становлення глобального інформаційного простору. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. № 1 (4). С. 196–202.

54. Миценко В. Роль глобальних ланцюгів створення вартості для економічного розвитку країн. Збірник наукових праць «Вчені записки». 2023. № 32 (3). С. 79–89. URL: https://doi.org/10.33111/vz_kneu.32.23.03.07.052.058

55. Global value and supply chains. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/topics/global-value-andsupply-chains.html.

56. Городинська В. Найдорожчі компанії світу: хто очолює рейтинг за капіталізацією та прибутками. URL: https://24tv.ua/business/yaki-kompaniyi-svitu-ye-naydorozhchimi-hto-ocholyuye-reyting_n2908995

57. World Development Indicators (2023). URL: https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators

58. Трасковська О.В. Вплив глобалізаційних процесів на економічний розвиток та взаємозв’язок країн у світовій економіці. URL: https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/21/18

59. Різник Д., Ємець В., Магнушевська Т. Вплив глобалізаційних процесів на українську економіку: аналіз та стратегії. Академічні візії. Вип. 28. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/929/830

60. Dollar D., Kraay A. Trade, Growth, and Poverty. The Economic Journal. Vol. 114, 2004, P. 22–49. URL: https://doi.org/10.1111/j.0013-0133.2004.00186.x

61. WORLD ECONOMIC OUTLOOK. URL: https://www.imf.org/en/publications/weo

62. World Development Indicators. 2023. URL: https://databank.worldbank.org/ source/world-development-indicators

63. Woetzel J. & Seong J. The Asianized World Has Arrived. ProjectSyndicate. October 3. 2019. URL: https://www.project-syndicate.org/commentary/ asian-century-economic-rise-regional-integration-by-jonathan-woetzel-and-jeongmin-seong-2019-10

64. Капранова Л.Г. Вплив глобалізації на активізацію світових інвестиційних процесів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Вип. 1 (147). 2016. URL: https://surl.li/zltbgo

65. Ruda L., Kraus O. The impact of globalization on international financial markets. *Innovation and Sustainability*. 2024. URL: https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/251/235

66. Головний веб-сайт Міністерства торгівлі та розвитку ООН (ЮНКТАД). URL: https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock

67. Ткач Д., Білокур Г. Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №4 (68), 2022. URL: file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B0/Downloads/%D0%92%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%96+%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8_%E2%84%964(68),+2022+%D1%80-28-35.pdf

68. Олійник А.А. Міжнародні фінансові організації як складова фінансової глобалізації. *Ефективна економіка*. 2017. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5821

69. Pologeorgis N. A. How Globalization Affects Developed Countries. Investopedia. URL:

https://www.investopedia.com/articles/economics/10/globalization-developed-countries.asp

70. O'Neill A. Global inflation rate from 2000 to 2030. Statista. URL: https://www.statista.com/statistics/256598/global-inflation-rate-compared-to-previous-year/

71. Агентства ООН у справах біженців. URL: https://www.unhcr.org/ua/overview

72. Diakonenko O. I., Kotenko T. M. Transformations of regional labor markets in Ukraine in the condition of war. *Statistics of Ukraine*. №2, 2024. P. 85–94. URL: https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/444

73. Ionin Ye. Ye., Zagorodnyi V. M. The impact of labor migration on Ukraine's labor market during the war and paths to its recovery. *Economics and Organization of Management*. 4(56), 2025. P. 20–32. URL: https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.4.3

74. Цимбалюк Д. І. Трансформація ринку праці в умовах глобальної нестабільності. *Проблеми сучасних трансформацій*. №20. 2025. URL: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2025-20-02-01/2025-20-02-01

75. Income inequality. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/data/indicators/income-inequality.html

76. Gini index 2021. World Bank. https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI/

77. Stiglitz J. E. Inequality and Economic Growth. Rethinking Capitalism. Wiley-Blackwell. 2016. P.134-155. URL: https://doi.org/10.1111/1467-923X.12237

78. Рейтинг країн із найбільшою різницею у доходах між багатими та бідними. Comments.ua. 2024. URL: https://finance.comments.ua/ua/news/2024/reyting-krain-iz-naybilshoyu-rizniceyu-u-dohodah-mizh-bagatimi-ta-bidnimi-739963.html

79. Десять принципів Глобального договору ООН / Network Ukraine. URL: https://globalcompact.org.ua/pronas/desjat-principiv-gd-oon/

80. Плахотнік О., Павленко А. Вплив глобалізаціїна розвиток світової економіки та економіки України. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 62–67.

81. Киш Л. М. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умов ах глоб алізаційних процесів. *East European Scientific Journal*. 2020. Т. 1. No 3 (55). С. 9–16.

82. Охота Ю. В., Балдинюк В. М., Мазурков Р. А. Вплив глобалізації на економічний розвиток та національну безпеку України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. № 67. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4674/4616

83. Федоренко В. Г., Воронкова Т. Є. Економіка України в глобалізаційному вимірі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 7–12.

84. Онишко С., Бєлін В. Актуалізація і динаміка розвитку деглобалізаційних процесів та їх впливу на формування економічної політики. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. № 2. С.66–80.

85. Солов'єнко Д. В., Зелінська О. М. Вплив глобалізації на інвестиційні процеси в Україні. Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 3 грудня 2021 р.). Вип. 15. Луцьк : ІВВ Луцького національного технічного університету, 2021. С. 497–500.

86. Bilyaze O. Strategy of economic development of the state in the conditions of globalization. *Three Seas Economic Journal*. Vol. 3. №. 2, 2022. URL: https://distantreader.org/stacks/journals/threeseas/threeseas-1718.pdf

87. Lahutin V. D. Economic policy of the state and the effects of its implementation. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 2017. №4. P. 5–21.

ДОДАТОК А

Декларація

академічної доброчесності

здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Апіцарян Артур Раірович, студент 2 курсу магістратури, денної форми навчання, факультету економічного, спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка», адреса електронної пошти apitsarian88@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою* Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ Апіцарян А. Р.

Дата_____ Підпис_____ Дугієнко Н.О.